

Podrška u prijelazima učenicima s teškoćama tijekom obrazovanja

Horvat, Eva

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:072378>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-14**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad
Podrška u prijelazima učenicima s teškoćama tijekom obrazovanja

Studentica: Eva Horvat

Zagreb, rujan, 2023.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad
Podrška u prijelazima učenicima s teškoćama tijekom obrazovanja

Studentica:
Eva Horvat

Mentorica:
Prof.dr.sc. Zrinjka Stančić

Zagreb, rujan, 2023.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad ***Podrška u prijelazima učenicima s teškoćama tijekom obrazovanja*** i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature. Ime i prezime: Mjesto i datum:

Ime i prezime: Eva Horvat

Mjesto i datum: Zagreb, rujan, 2023.

ZAHVALA

Zahvaljujem se svojoj obitelji što mi je bila oslonac i podrška u ovom izazovnom periodu života.

Zahvaljujem se mentorici, prof.dr.sc. Zrinjki Stančić što mi je pružila znanje za budući rad te me usmjeravala u izradi diplomskog rada.

Zahvaljujem se kolegicama i profesorima s Edukacijskog-rehabilitacijskog fakulteta na dijeljenju briga, obaveza i savjeta tijekom ovih pet godina.

Zahvaljujem se svim ostalim prijateljima što su bili uz mene tijekom mog studiranja.

Naslov rada: Podrška u prijelazima učenicima s teškoćama tijekom obrazovanja

Ime i prezime studentice: Eva Horvat

Ime i prezime mentorice: Prof.dr.sc. Zrinjka Stančić

Studijski program/modul na kojem se polaže diplomski ispit: Inkluzivna edukacija i rehabilitacija

Sažetak

U obrazovanju prijelaz ili tranzicija se odnosi na prelazak djeteta iz jednog dijela odgojno-obrazovnog sustava u drugi. Prijelazi mogu biti iz roditeljskog doma u vrtić, iz vrtića u osnovnu školu, iz razredne u predmetnu nastavu, iz osnovne u srednju školu te prijelazi koji se odnose na promjene oblika školovanja. Važno je planirati prijelaz kroz pripremu samog djeteta, ali i roditelja te kroz čitav period prijelaza pružati adekvatnu podršku kako bi se prijelaz olakšao, a u tome važnu ulogu imaju stručnjaci – učitelji, odgojitelji, pedagozi, psiholozi te stručnjaci edukacijsko-rehabilitacijske (edukacijski rehabilitatori, socijalni pedagozi) te logopedске struke.

Kako bi se dobio detaljniji uvid u to što obuhvaća kvalitetna podrška tijekom prijelaza učenika s teškoćama u sustavu odgoja i obrazovanja provedeno je kvalitativno istraživanje. S obzirom na istraživačku temu organizirana je fokus grupa u Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu u kojoj je sudjelovalo osam edukacijskih rehabilitatora koji su zaposleni u predškolskom, osnovnoškolskom i srednjoškolskom sustavu odgoja i obrazovanja. S obzirom na postavljena istraživačka pitanja i pitanja vezana uz fokus grupu istraživanjem su dobiveni rezultati koji upućuju na to da je s procesom prijelaza važno pravovremeno krenuti. Također, važno je koristiti različite metode i tehnike koje pospješuju prijelaz, ali i uspostavljati suradnju među svim sudionicima prijelaza te pružati podršku djetetu i roditelju.

Ključne riječi: prijelaz, podrška, učenici s teškoćama, odgoj i obrazovanje

Title: Support in transitions students with disabilities during education

Abstract:

Educational transition happens when a child is moving from one part of educational system to another. This transition can refer to starting an early childhood education and care (ECEC), transition from ECEC to primary school, transition from generalist teaching (1-4 grade) to specialist teaching (5-8 grade), transition from primary school to highschool or change from regular to other type of education program. It is important to plan those transitions and prepare children and parents for them. Preschool teachers, teachers, educationalists, psychologists and education and rehabilitation professionals have an important role in facilitating a support during educational transitions.

In order to get an insight into what a quality support includes during educational transitions of students with disabilities, a qualitative research was conducted. Regarding the research topic, a focus group consisting of 8 educational rehabilitators working in ECEC, primary and secondary education was organized at the Faculty of Education and Rehabilitation Sciences. With regard to the research questions, obtained results indicate that it is crucial to start the educational transition in the timely manner. Another important aspect is the use of different methods and techniques that facilitate transition, but also establishing cooperation between all participants of transition and providing support to the child and parent.

Key words: transition, support, students with disabilities, education

SADRŽAJ

1.	UVOD	1
2.	UČENICI S TEŠKOĆAMA U SUSTAVU ODGOJA I OBRAZOVANJA	3
2.1.	PRAVO NA OBRAZOVANJE	4
2.2.	ODGOJ I OBRAZOVANJE DJECE I UČENIKA S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU	5
3.	PRIJELAZI UNUTAR SUSTAVA ODGOJA I OBRAZOVANJA	7
3.1.	PRIJELAZ IZ RODITELJSKOG DOMA U VRTIĆ	7
3.2.	PRIJELAZ IZ VRTIĆA U OSNOVNU ŠKOLU	8
3.3.	PRIJELAZ IZ RAZREDNE U PREDMETNU NASTAVU	8
3.4.	PRIJELAZ IZ OSNOVNE U SREDNJU ŠKOLU	9
3.5.	OSTALI PRIJELAZI	9
3.6.	PLANIRANJE I PROVEDBA PROCESA PRIJELAZA	10
3.7.	PRIPREMA DJETETA I RODITELJA NA PROCES PRIJELAZA	12
3.7.1.	PRIPREMA DJETETA	12
3.7.2.	PRIPREMA RODITELJA	13
4.	PODRŠKA TIJEKOM PROCESA PRIJELAZA	14
4.1.	ULOGE STRUČNJAKA U PRUŽANJU PODRŠKE TIJEKOM PRIJELAZA	15
4.1.1.	ULOGA EDUKACIJSKOG REHABILITATORA TIJEKOM PRIJELAZA	15
5.	PREPREKE TIJEKOM PRIJELAZA	16
6.	PROBLEM ISTRAŽIVANJA	17
7.1.	ISTRAŽIVAČKA PITANJA	18
8.1.	SUDIONICI ISTRAŽIVANJA	18
8.2.	METODA PRIKUPLJANJA PODATAKA	19
8.3.	NAČIN PRIKUPLJANJA PODATAKA	20
9.	KVALITATIVNA ANALIZA PODATAKA	21
9.1.	KVALITATIVNA INTERPRETACIJA NALAZA ISTRAŽIVANJA	24
10.	SMJERNICE ZA KVALITETAN PRIJELAZ	35
11.	ZAKLJUČAK	37
12.	LITERATURA	38
13.	PRILOZI	43

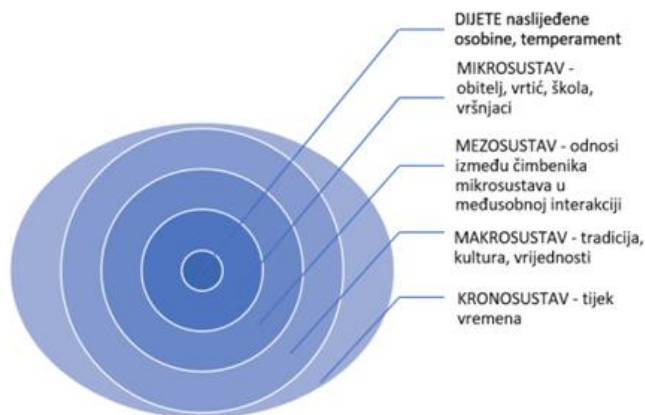
1. UVOD

Tijekom života svaki pojedinac prolazi kroz različite promjene, a svaka promjena zahtijeva prilagodbe, bez obzira jesu li one povezane s pozitivnim ili negativnim iskustvom u životu osobe. Upravo su promjene koje se događaju u svakodnevnom životu pojedinca jedna od glavnih značajki stresnog razdoblja, razdoblja prijelaza ili tranzicije (Guralnick, 2005 prema Seitz, 2018). U životu kontinuirano doživljavamo promjene zbog **prijelaza ili tranzicije** u sljedećim situacijama: polazak u školu, zapošljavanje, sklapanje braka i drugo. U tom slučaju prijelaz ili tranzicija može se definirati kao proces promjena koje nastaju pri prijelazu iz jedne životne situacije u drugu, pri čemu su promjene koje nastaju generatori stresa jer zahtijevaju adaptaciju na novonastale okolnosti („Hrvatska udruga za ranu intervenciju u djetinjstvu“ [HURID], 2020).

Razlikujemo horizontalne i vertikalne prijelaze (Kagan, 1992 prema Rosenkoetter, Whaley, Hains i Pierce, 2001). **Horizontalni prijelazi** uključuju prijelaze unutar različitih usluga u istom vremenskom periodu (Rosenkoetter i sur., 2001) odnosno djeca se s njima susreću svakodnevno kada odlaze u vrtić ili školu (Miočić, 2022). **Vertikalni prijelazi** uključuju prijelaz iz jedne pružateljske usluge u drugu s obzirom na očekivani razvoj (npr. prelazak iz usluga rane intervencije prema uslugama dječjeg vrtića) (Rosenkoetter i sur., 2001), a takva vrsta prijelaza povezana je s prijelazima između odgojno-obrazovnih ustanova (Miočić, 2022).

Bilo koja vrsta prijelaza može se promatrati i tumačiti **Bronfenbrennerovom ekološkom teorijom** u čijem je središtu čovjek odnosno dijete, učenik. Prema navedenoj teoriji razvoj pojedinca može se najbolje shvatiti promatrajući njegovu interakciju i prilagodbu na novu okolinu. Prva razina sustava je mikrosustav. U njegovom se okviru nalaze okruženje i pojedinac u neposrednoj, svakodnevnoj interakciji. Mezosustav se objašnjava kroz interakciju različitih mikrosustava koji su nastali kao posljedica prijelaza pojedinca unutar različitih okruženja. Pojedinac zajedno sa svojom kulturom, običajima i načinom života čini makrosustav, a uz njega postoji još jedan sustav, kronosustav. Njime su obuhvaćene sve promjene s kojima se pojedinac susreće tijekom života. U kontekstu djeteta ono predstavlja prijelaz iz obiteljskog okruženja u odgojno-obrazovno okruženje (Bronfenbrenner, 1979 prema Miočić, 2022). Bronfenbrennerova razvojno-ekološka teorija koja tumači odnose sudionika prijelaza, može se koristiti u razumijevanju djelovanja obitelji, dječjeg vrtića, osnovne škole kao i njihova međusobnog utjecaja na razvoj pojedinca tijekom procesa prijelaza (Petani, 2017 prema Miočić, 2022). Ekološki model koji govori o interakciji sudionika može se povezati s

prijelazom u sustavu odgoja i obrazovanja objašnjenjem da se poštuju perspektive i iskustva svih uključenih pojedinaca u procesu kao i interakcijom kojom se mogu graditi smisleni i kvalitetni odnosi (Rimm-Kaufman i Pianta, 2000 prema Dockett, Perry i Kearney, 2012). Interakcija djeteta i njegove okoline u procesu prijelaza prema Bronfenbrennerovoj ekološkoj teoriji prikazana je na Slici 1.

Slika 1. Interakcija sudionika prema Bronfenbrennerovoj ekološkoj teoriji (Bronfenbrenner, 1979 prema Miočić, 2022)

Djeci s teškoćama u razvoju prijelazi se događaju od samog rođenja kroz svako uključivanje u različite terapije i programe. Svaki taj prijelaz traži prilagodbu i usklađivanje na razini djeteta i na razini djetetove okoline („Hrvatska udruga za ranu intervenciju u djetinjstvu“ [HURID], bez dat.). U takvim slučajevima prijelaz ili tranzicija može se definirati kao proces promjena unutar ili između usluga koje uključuju djecu, njihovu obitelj te pružatelje usluga. One se najčešće događaju kada postoji promjena u službi rane intervencije, programu, smještaju, uslugama i slično (Bruder i Chandler, 1993 prema Seitz, 2018). U kontekstu obitelji djeteta s teškoćama, pojedinci se prilagođavaju zahtjevima koje im nosi život i brizi oko djeteta s teškoćama u razvoju, za razliku od djece bez teškoća čije obitelji češće rade prijelaze zbog obiteljskih razloga, a ne zbog samih potreba koje bi dijete moglo imati za nekim specifičnim programom (Wolery, 1999 prema Konkoli Zdešić, 2018). Kako bi se ostvario u konačnici uspješan prijelaz te izbjegao stres koji donosi proces prijelaza, neizostavna je podrška i suradnja svih sudionika prijelaza (Balaban, 2011 prema Miočić, 2022).

2. UČENICI S TEŠKOĆAMA U SUSTAVU ODGOJA I OBRAZOVANJA

Postoje brojni načini definiranja i imenovanja djece i učenika s teškoćama u razvoju pa se tako u *Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi* te u *Državnom pedagoškom standardu predškolskog odgoja i naobrazbe* i *Državnom pedagoškom standardu osnovnoškolskog odgoja i naobrazbe* koristi pojam djeca s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama. Prema već spomenutom Zakonu u tu skupinu djece s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama spadaju djeca s teškoćama i darovita djeca. Škola ima zadatak provoditi uočavanje, praćenje i poticanje darovitih učenika te im organizirati dodatni rad sukladno njihovim sklonostima, sposobnostima i interesima. Također postoji mogućnost da takvi učenici koji se ističu svojim znanjem i sposobnostima imaju pravo završiti školu u kraćem vremenskom razdoblju od propisanog što određuje ministar (Narodne novine, 87/08, 86, 09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13, 152/14, 07/17, 68/18, 98/19, 64/ 20 i 151/2022, čl. 62., čl., 63. i čl. 64.). Navedeni dokumenti koji se bave obrazovanjem učenika s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama razlikuju se u podjeli teškoća koje mogu biti prisutne kod djece. Tako se djeca s teškoćama prema Državnom pedagoškom standardu predškolskog odgoja i naobrazbe smatraju: „djeca s oštećenjem vida, djeca s oštećenjem sluha, djeca s poremećajima govorno-glasovne komunikacije, djeca s promjenama u osobnosti uvjetovanim organskim čimbenicima ili psihozom, djeca s poremećajima u ponašanju, djeca s motoričkim oštećenjima, djeca sniženih intelektualnih sposobnosti, djeca s autizmom te djeca sa zdravstvenim teškoćama i neurološkim oštećenjima (NN, 63/2008, čl. 4). S druge pak strane prema Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi učenici s teškoćama su: „učenici s teškoćama u razvoju, učenici s teškoćama u učenju, učenici s problemima u ponašanju i emocionalnim problemima i učenici s teškoćama koje su uvjetovane odgojnim, socijalnim, ekonomskim, kulturalnim i jezičnim čimbenicima.,,(NN, 87/08, 86, 09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13, 152/14, 07/17, 68/18, 98/19, 64/ 20, 151/2022, čl. 65.). Prema *Pravilniku o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju* „Učenici s teškoćama u razvoju su učenici čije sposobnosti u međudjelovanju s čimbenicima iz okoline ograničavaju njegovo puno, učinkovito i ravnopravno sudjelovanje u odgojno-obrazovnom procesu s ostalim učenicima. Te sposobnosti proizlaze iz tjelesnih, mentalnih, intelektualnih, osjetilnih oštećenja, poremećaja funkcija te kombinacijom više vrsta navedenih oštećenja i poremećaja.“ (NN, 24/2015, čl. 2). Sastavni dio Pravilnika je *Orijentacijska lista vrsta teškoća* kojoj je svrha definirati orijentacijske skupine i podskupine teškoća kako bi se definirala adekvatna programska potpora primjerena potrebama učenika. „Skupine vrsta teškoća su: oštećenja vida, oštećenja sluha, oštećenja jezično-govorne-glasovne komunikacije

i specifične teškoće u učenju, oštećenja organa i organskih sustava, intelektualne teškoće, poremećaji u ponašanju i oštećenja mentalnog zdravlja i postojanja više vrste teškoća u psihofizičkom razvoju.“ (NN, 24/2015).

2.1. PRAVO NA OBRAZOVANJE

U prošlosti su tijekom dugih niz godina učenici s teškoćama bili smješteni u institucije te su bili stigmatizirani od strane društva što je ostavljalo nepovoljne posljedice i na same osobe s teškoćama, ali i na osobe bez teškoća (Zrilić i Brzoja, 2013; Ivančić, Stančić, 2015). Život djeteta u instituciji mogao je tako lako dovesti do socijalnog isključivanja djeteta, života u nepovoljnim prostornim uvjetima, nemogućnosti osiguravanja potrebnih zdravstvenih i edukacijsko-rehabilitacijskih usluga, nestrukturirano provođenje slobodnog vremena, nedovoljno ostvarivanje kontakata s članovima obitelji i lokalnom zajednicom (Bouillet, 2014). S druge pak strane smještaj osoba s teškoćama u institucije onemogućio bi osobama bez teškoća prilike za prepoznavanje i uvažavanje različitosti kao ni prepoznavanje vrijednost samih osoba s teškoćama u razvoju (Zrilić i Brzoja, 2013; Ivančić, Stančić, 2013; Ivančić, Stančić, 2015).

Pravo na obrazovanje učenika s teškoćama u redovitim školama Republike Hrvatske ozakonjeno je 1980. godine, no i dan danas još nije doseglo odgovarajuću razinu (Zrilić i Brzoja, 2013). U posljednjih nekoliko godina sve se više govori o inkluzivnom obrazovanju što uključuje djecu koja uče zajedno, u kontekstu u kojem se svaki pojedinac cijeni i aktivno je uključen u ono što se uči i što se podučava (Spratt i Florian, 2013 prema Bouillet i Kudek-Mirošević, 2015). Inkluzija sama po sebi ne podrazumijeva izjednačavanje svih ljudi, nego uvažavanje različitosti svakog pojedinca. Upravo iz toga proizlazi njezina vrijednost jer nam uvažavanjem različitosti omogućava širenje spoznaja i obogaćivanje iskustava (Zrilić i Brzoja, 2013). Nedorečenost zakonske regulative i nepoštovanje pedagoških standarda svakodnevno smanjuje mogućnost i kvalitetu inkluzije učenika s teškoćama u razvoju zbog nedovoljnog broja stručnih suradnika u dječjim vrtićima i školama te općenito izbjegavanja upisivanja djece s teškoćama u vrtiće i škole. Ono što još utječe na nekvalitetno provođenje inkluzije jest neprimjerena osposobljenost djelatnika za rad s djecom s teškoćama, neprimjeren tretman rada s djecom s teškoćama te zanemarivanje njihovih potreba prilikom kreiranja odgojno-obrazovne politike (Bouillet, 2014). Za obrazovanje učenika s teškoćama u razvoju važan je i pojam integracije, a smještanje učenika u redovite razrede na osnovi razine funkcioniranja smatra se upravo pod tim pojmom. U integraciji se učenik prilagođava školi, školskom okruženju te je u nju uključen samo fizički dok inkluzivni pristup se temelji više na promjenama i prilagođavanju okoline prema potrebama svih članova društva (Igrić i sur., 2015).

Istraživanja koja su provedena u Hrvatskoj uglavnom se bave ispitivanjem stavova i mišljenja učitelja o integraciji i inkluzivnom obrazovanju, a rezultati se pokazuju pozitivnima. To se ponajprije odnosi na spremnost učitelja za prihvaćanje učenika s teškoćama, tolerantni pristup i uvažavanje dječjih prava te uviđanje i razumijevanje pozitivnog učinka inkluzije na socijalni razvoj učenika s teškoćama, ali i na ostale učenike (Martan, 2018). Provedena su bila i istraživanja vezana uz suradnju među učenicima u inkluzivnom razredu gdje su se provodile radionice kako bi se među učenicima postigla tolerantnost i prihvaćanje. Rezultati su kroz radionice postajali pozitivni što znači da je razredna atmosfera od početne prilično negativne i nesuradničke polako se razvijala prema onoj ugodnoj i pozitivnoj (Žic Ralić, Cvitković i Žmegač, 2014).

2.2. ODGOJ I OBRAZOVANJE DJECE I UČENIKA S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

Sustav odgoja i obrazovanja temelji se na prihvaćanju različitosti učenika, različitih osobitosti razvoja učenika te osiguravanja potpore kako bi se kod svakog učenika potaknuo i ostvario njegov maksimalni potencijal uzimajući u obzir pritom izjednačavanje mogućnosti uključivanja u spomenuti sustav (NN, 24/2015).

U Republici Hrvatskoj sustav odgoja i obrazovanja čine: rani i predškolski odgoj i obrazovanje, osnovno, srednje i visoko obrazovanje. Rani i predškolski odgoj i obrazovanje ostvaruje se kroz programe odgoja, obrazovanja, zdravstvene zaštite, prehrane i socijalne skrbi za djecu u dobi od 6 mjeseci do polaska u školu. Osnovno obrazovanje je obavezno i besplatno za svu djecu u dobi od 6. do 15. godine. Za djecu s višestrukim teškoćama u razvoju osnovno obrazovanje može trajati do navršene 21. godine života. Srednjoškolskim obrazovanjem omogućuje se stjecanje znanja i sposobnosti za daljnji rad sukladno sposobnostima pojedinca („Ministarstvo znanosti i obrazovanja“ [MZO], bez dat.).

„Odgoj i obrazovanje djece s teškoćama u dječjim vrtićima uključuje provedbu programa uključivanjem djece u odgojno-obrazovne skupine s redovitim programom, odgojno-obrazovne skupine s posebnim programom te u posebne ustanove na temelju mišljenja stručnog povjerenstva. Posebne ustanove koje provode program za djecu s teškoćama jesu dječji vrtići osnovani za rad s djecom s teškoćama, odgojno-obrazovne ustanove, ustanove socijalne skrbi te zdravstvene ustanove.“ (NN, 63/2008, čl. 5, čl. 6 i čl. 8).

„Unutar osnovnoškolskog i srednjoškolskog odgoja i obrazovanja za učenike s teškoćama provode se sljedeći primjereni programi i oblici odgoja i obrazovanja: redoviti program uz individualizirane postupke, redoviti program uz prilagodbu sadržaja i individualizirane postupke, posebni program uz individualizirane postupke te posebni programi za stjecanje kompetencija u aktivnostima svakodnevnog života i rada uz individualizirane postupke. Navedeni programi provode se u redovitom razrednom odjelu, dijelom u redovitom, a dijelom u posebnom razrednom odjelu, u posebnom razrednom odjelu ili u odgojno-obrazovnoj skupini.“ (NN, 24/2015, čl. 3). Kako bi učitelji, ali i stručnjaci i ravnatelji na adekvatan način pristupali učenicima s teškoćama preporuča se pratiti dokument koji je izdalo Ministarstvo znanosti i obrazovanja pod imenom *Smjernice za rad s učenicima s teškoćama*. U Smjernicama su izdane preporuke za planiranje, ostvarivanje i vrednovanje odgojno-obrazovnog procesa učenika s teškoćama. Temeljem rješenja o primjerenom obliku obrazovanja škola je dužna postupati prema rješenju te osigurati stručnu podršku djetetu i roditeljima te surađivati s roditeljima, ali i izgrađivati partnerski odnos s ostalim djelatnicima škole te će tako omogućiti djetetu ostvariti uspjeh („Ministarstvo znanosti i obrazovanja“ [MZO], 2021).

Za upis u prvi razred i određivanje primjerenog oblika odgoja i obrazovanja važna je uloga Stručnog povjerenstva škole kojeg prema *Pravilniku o postupku utvrđivanja psihofizičkog stanja djeteta, učenika te sastavu stručnih povjerenstva* (NN, 67/14, 63/20, čl. 3) čine: školski liječnik, pedagog, psiholog, edukacijski rehabilitator, logoped, socijalni pedagog, učitelj razredne nastave i učitelj hrvatskog jezika. Članovi pišu mišljenja o djetetovom psihofizičkom stanju na temelju neposrednog pregleda (procjene), razgovora s djetetovim roditeljem te dokumentacije koje je prikupljena od predškolske ustanove ili ustanova u koje je učenik uključen. Nakon toga predlažu upis ili odgodu u prvi razred ili primjereni oblik školovanja, a odluku donosi Stručno povjerenstvo Ureda (NN, 67/14, 63/20, čl. 7).

Prilikom uključivanja učenika u sustav odgoja i obrazovanja i za vrijeme određivanja primjerenog programa školovanja za učenika, važnu ulogu ima multidisciplinarna suradnja koju čine stručnjaci različitih profila (Veić, Krampač-Grljušić i Jandrić, 2021). Takvom suradnjom na vrijeme se mogu detektirati teškoće kod djeteta (Veić, Krampač-Grljušić i Jandrić, 2021) kako bi se na vrijeme krenulo s potrebnim prilagodbama nastavnog procesa ili potrebnim rehabilitacijskim intervencijama (Bardon, 1983 prema Veić, Krampač-Grljušić i Jandrić, 2021).

3. PRIJELAZI UNUTAR SUSTAVA ODGOJA I OBRAZOVANJA

Sva djeca tijekom školovanja prolaze kroz različite oblike i procese prijelaza ili tranzicije. Prijelaz ili tranzicija definira se kao razdoblje promjena koje donosi prelazak iz jednog dijela odgojno-obrazovnog sustava u drugi. Prijelazi se događaju kada dijete prelazi iz predškolske u osnovnoškolsku razinu, razredne u predmetnu nastavu te osnovnoškolske u srednjoškolsku razinu odgoja i obrazovanja. Osim navedenih prijelaza, tijekom školovanja učenik s teškoćama može doživjeti i prijelaze između pojedinih redovitih odgojno-obrazovnih programa, iz redovitih u posebne te između posebnih odgojno-obrazovnih programa (MZO, 2021). Svrha prijelaza u konačnici jest smanjiti stres i ublažiti probleme koji se javljaju prilikom provedbe samog procesa (Forest, Horner, Lewis i Todd, 2004). Glavni sudionici prijelaza su dijete/učenik, njegovi roditelji, stručnjaci odgojno-obrazovnih ustanova te članovi stručnog tima škole (edukacijski rehabilitator, psiholog, pedagog, logoped, knjižničar, učitelj osposobljen za rad s učenicima s teškoćama). U prijelaznom razdoblju vrlo je važna sustavna i kontinuirana komunikacija između navedenih sudionika kako bi se omogućio prijenos svih važnih podataka o djetetu odnosno učeniku te se u konačnici osigurao ugodan, podržavajući i uspješan prijelaz (NN, 151/2022).

3.1. PRIJELAZ IZ RODITELJSKOG DOMA U VRTIĆ

Prvi prijelaz kroz koji dijete i njegova obitelj prolaze je prijelaz iz obiteljskog doma u ustanovu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje. Kako bi se i dijete i obitelj prilagodili na nove situacije, pravila, nove odnose koje donose vrtićki izazovi važna je dobra priprema (Tatalović Vorkapić i Polanec, 2019). Ta priprema uključuje planiranje vrtićkih skupina, uvažavanje razvojnih karakteristika pojedinca te njegovih potreba, pripremu odgajatelja, dobivanje relevantnih informacija o djetetu te dogovor oko praćenja prilagodbe. Cilj takve kvalitetno isplanirane pripreme je osigurati mirniju atmosferu u skupini, uspostaviti rutinu te pripremiti ostalu djecu za uključivanje djeteta s teškoćama u skupinu (Dječji vrtić "Bajka", 2013). Autorice Welchons i McIntyre (2015) naglašavaju kako je prijelazu dječji vrtić za djecu s teškoćama posebice izazovan zbog postojećih teškoća u socijalnim i bihevioralnim kompetencijama te kompetencijama koje se odnose na sposobnost adaptacije. Kako bi se djetetu ublažio prijelaz važno je čim više izlagati dijete sličnim situacijama odvajanja od roditelja kako bi se ono lakše prilagodilo te uz to prilagoditi djetetovu rutinu, rutinu u vrtiću kao i upoznavati ga s drugom djecom (Tatalović Vorkapić, 2020). Istraživanje koje su provele autorice Welchons i McIntyre (2015) ukazuje nam da je važno u planiranju i provedbi procesa prijelaza uključiti i

roditelje i odgajatelje jer ono pozitivno utječe na prijelaznu praksu djeteta s teškoćama u razvoju.

3.2. PRIJELAZ IZ VRTIĆA U OSNOVNU ŠKOLU

Prijelaz iz predškolske u osnovnoškolsku ustanovu odvija se unutar 3 faze: faza separacije, faza prijelaza i faza integracije. Separacijska faza označava razdoblje predškole u kojem se dijete sve više izlaže školskim vještinama te polako usvaja kompetencije koje će mu pomoći lakše se prilagoditi zahtjevima škole. Faza prijelaza uključuje razdoblje u kojem dijete nije niti predškolac niti učenik već je to faza u kojoj dijete obavlja liječničke preglede te testiranje za upis u prvi razred što uključuje utvrđivanje psihofizičkog stanja djeteta od strane stručnog tima. Posljednja faza, faza integracije uključuje prvi dan škole u kojem dijete upoznaje svojeg učitelja te se upoznaje s ostalim suučenicima (Bašić, 2020). Osim uspostave uspješne suradnje između vrtića i škole važan element u prijelazu u osnovnu školu je utvrđivanje psihofizičkog stanja djeteta na temelju čega se može odrediti stupanj ulaganja adaptacijske energije (Veselinović, 2005). Za djecu s teškoćama to može biti posebice izazovno zbog toga što su u vrtiću okruženi manjim skupinama djece te im je posvećeno više individualne pažnje dok u školskim klupama ih očekuje veći broj djece, veći zahtjevi za prilagodbom i doživljavanjem uspjeha te ujedno i više samostalnog rada (Carta, Atwater, Schwartz i Miller, 1990 prema Pinkerton, 1991). Uz ekološki model prijelaza kojim se tumači prijelaz u školu utjecajima pojedinih faktora: obiteljskog, vrtićkog, školskog te njihovih veza sve više se koristi i orijentacijski model prijelaza. Ova vrsta programa uključuje obilazak škole, susret sa zaposlenicima škole te boravak budućeg učenika u razredu (Veselinović, 2005).

3.3. PRIJELAZ IZ RAZREDNE U PREDMETNU NASTAVU

Prijelaz iz razredne u predmetnu nastavu stresno je razdoblje za svakog učenika pa tako i za učenika s teškoćama jer je ono suočeno s više predmeta i različitih nastavnika od kojih svaki ima svoje zahtjeve i oblik izvođenja nastave. Učenici provode više vremena u školi te upravo svi pobrojani izazovi mogu imati utjecaj na učenikov uspjeh. Često se u tom slučaju može javiti da se učenik teško snalazi što je moguće zbog nerazvijenih radnih navika redovitog učenja, rupa u znanju, loše organizacije te zbog korištenja neučinkovitih strategija učenja (Kraljić, 2008). Zbog svih navedenih razloga za mnoge će učenike ovo razdoblje biti zaista izazovno iako ostaju u razrednom odjeljenju s učenicima s kojima su dijelili školske klupe prethodne četiri godine. Za učenike koji dolaze iz područnih škola ovaj bi period mogao biti ponešto stresan zbog upoznavanja novih prostora i učenika matične škole.

Kako bi se izbjegle navedene teškoće važno je da učitelji i stručni suradnici prate *Pravilnik o tjednim i radnim obvezama učitelja i stručnih suradnika u osnovnoj školi* te kroz neposredni rad, razredništvo i ostale poslove koji uključuju primjerice brigu o izvršavanju učeničkih obveza spriječe moguće probleme (NN, 34/14, 40/14, 103/14 i 102/19, čl. 2.).

3.4. PRIJELAZ IZ OSNOVNE U SREDNJU ŠKOLU

Prijelaz iz osnovne u srednju školu zahtijeva veći stupanj autonomije u radu te veći stupanj sposobnosti i vještina pa je prilagodba učenika na srednju školu izrazito zahtjevna i traži u većoj mjeri suočavanje s postavljenim zahtjevima u odnosu na osnovnu školu. Važno je da se na samom početku uspostavi suradnja odnosno da roditelji djeteta i škola zajednički odgojno djeluju na učenike kroz povjerenje, poštovanje i odgovornost (Rukavina, 2017). U srednjoj školi učenici se susreću s više novih predmeta i nastavnika, a od njih se očekuje puno veća odgovornost i ozbiljnije ponašanje nego što je to u osnovnoj školi. Za učenike s teškoćama ovo je posebice izazovno. Kod njih se može javiti osjećaj tjeskobe, osjećaj neprihvaćenosti, zbunjenosti, no ako se na vrijeme učenika upozna s izazovima koje nosi srednja škola, problemi u prijelazu mogu se lako izbjeći (Carter, Clark, Cushing i Kennedy, 2005). Učenici s teškoćama pri upisu u srednju školu zahtijevaju posebnu pozornost pri čemu je potrebno i njih, ali i njihove roditelje upoznati s mogućim ograničenjima u odabiru zanimanja. U tom slučaju potrebna je obrada stručnog tima za profesionalno usmjeravanje što se temelji na pomaganju učenicima u odabiru zanimanja tako da njihova teškoća ne predstavlja ograničenje ili da se zbog nje u krajnjem slučaju ne prekida školovanje. Prilikom obavljanja profesionalnog usmjeravanja važno je uzeti u obzir učenikovo zdravstveno stanje, njegove psihofizičke sposobnosti, želje učenika i roditelja, ponudu tržišta rada te zahtjeve pojedinih radnih mjesta (Lančić, Majski-Cesarec i Musil, 2010). Prema *Odluci o upisu učenika u 1. razred srednje škole* kandidati s teškoćama prijavljuju se u županijske upravne odjele za obrazovanje gdje dostavljaju potrebne dokumente i gdje se provode dodatne provjere kako bi se buduće učenike prvih razreda srednjih škola rangiralo (NN, 55/2023).

3.5. OSTALI PRIJELAZI

Osim prijelaza kroz koje prolaze gotovo svi učenici tijekom svog odgoja i obrazovanja, za učenike s teškoćama postaje i prijelazi koji se odnose na promjene oblika školovanja. Te se promjene odnose na „prijelaz iz redovitog programa u redoviti program uz individualizirane postupke, u redoviti program uz prilagodbu sadržaja i individualizirane postupke, u posebni program uz individualizirane postupke te u posebni program za stjecanje kompetencija u aktivnostima svakodnevnog života i rada uz individualizirane postupke.“ (*Smjernice za rad s*

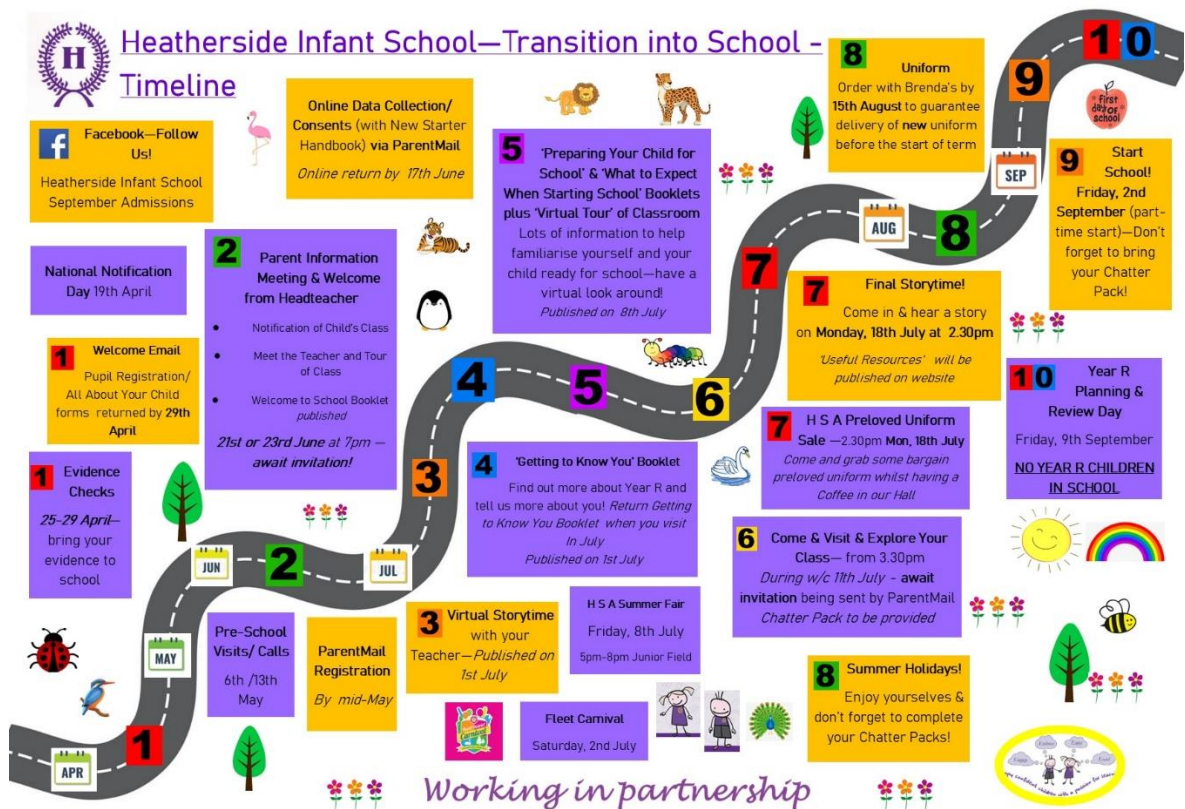
učenika s teškoćama, Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2021). Da bi se za učenika s teškoćama odredio primjereni program osnovnoškolskog ili srednjoškolskog obrazovanja, potrebno je utvrditi psihofizičko stanje učenika koje predlaže Stručno povjerenstvo škole uz suglasnost roditelja. Utvrđivanje psihofizičkog stanja učenika temelji se na neposrednom pregledu učenika, razgovoru s roditeljima i na temelju pojedinačnih mišljenja članova Stručnog povjerenstva škole ili stručnih suradnika srednje škole, dostavljene dokumentacije o zdravstvenim i rehabilitacijskim postupcima u koje je učenik bio uključen, izvješću razrednika ili nastavnika o odgojno-obrazovnim postignućima, korištenju primjerenih metoda rada i nastavnih sredstava, sumativnom i formativnom vrednovanju po pojedinim nastavnim predmetima (NN, 67/14, 63/20, čl. 7).

Još jedan mogući prijelaz jest prijelaz iz škole u školu u slučaju promjene mjesta stanovanja ili zbog izrečene pedagoške mjere preseljenja u drugu školu što također može biti izazovno i za dijete, ali i roditelje (E-građani, <https://gov.hr/hr/promjena-skole/1016>).

3.6. PLANIRANJE I PROVEDBA PROCESA PRIJELAZA

Za djecu s teškoćama u razvoju strategije koje se koriste u procesima prijelaza mogu se svrstati u dvije kategorije: **sustavno planiranje koje prati zakonski okvir i smjernice koje su regulirane od strane države** te **individualno planiranje** u kojem se kreira individualni obiteljski plan podrške (Rosenkoetter i sur., 2001 prema Konkoli Zdešić, 2018). Planiranje bi svakako trebalo uključiti postavljanje ciljeva i prepoznavanje problema (Schischka, Rawilson i Hamilton, 2012). Kako bi se u konačnici ostvario uspješan prijelaz učenika s teškoćama važno je krenuti s pripremom relativno rano (Akos i Martin, 2003 prema Carter, Clark, Cushing i Kennedy, 2005) te je pri tome važno napraviti kvalitetnu procjenu programa, pripremiti obitelj djeteta s teškoćama i ponuditi izbore kojim će se zadovoljiti potrebe roditelja i djeteta. Kako bi se sve to postiglo može se kreirati vremenska crta pomoću koje će se jasno definirati svi koraci za ostvarenje procesa prijelaza (Konkoli Zdešić, 2018). Tako bi kvalitetno planiranje procesa prijelaza trebalo uključivati: razmjenu informacija, prepoznavanje resursa, potreba i usluga te razradu plana pridržavajući se rokova kroz vremensko planiranje (Hason, 2005 prema Konkoli Zdešić, 2018).

Planiranje prijelaza koristan je način da su učenik, obitelj, vrtić i škola dobro pripremljeni. Slika 3. zorno prikazuje način na koji se planiranje može provesti u nekoliko koraka. Neki od važnijih koraka prikazanih na slici su: prikupljanje dokumentacije, informiranje roditelja i susret s učiteljem, upoznavanje s knjigama, priprema učenika za školu, posjet budućem razredu...

Slika 2. Primjer vremenske crte prijelaza u školu (Heatherside Infant School, 2022)

Kako je izdao Kalifornijski “Childcare health program” za uspješan prijelaz važne su sljedeće komponente:

- uključenost roditelja na svim razinama donošenja odluka i procesa planiranja prijelaza
- plan prijelaza treba kreirati na vrijeme uz uključenost roditelja
- svaki od članova prijelaza treba preuzeti svoju odgovornost
- tim koji sudjeluje u procesu prijelaza treba biti dobro informiran
- posjet novom okruženju treba biti uključen u plan.

Na taj način uz kvalitetno planiranje prijelaza, ovaj period postao bi manje zabrinjavajući i stresan za roditelje i dijete (Garakani, 2007).

Osim toga za uspostavljanje kvalitetnog kontinuiteta u odgoju i obrazovanju važno je:

- uspostavljati partnerstvo između predškole i osnovne škole radi dobrobiti djeteta
- usklađivati kurikulum predškole i osnovne škole
- upoznavati, razumijevati i prihvaćati odgojno-obrazovne djelatnike osnovnih škola s postavkama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja i obratno
- poticati otvorenosti i međusobne suradnje u praksi
- senzibilizirati odgojitelja i učitelja za prihvaćanje novina u svome odgojno-obrazovnom radu

-ostvariti kontinuiranost odgojno-obrazovnog procesa, ciljeva, metoda rada te očekivanih ishoda (NN, 05/2015, Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje).

3.7. PRIPREMA DJETETA I RODITELJA NA PROCES PRIJELAZA

U istraživanju koje su proveli Rous, Myers i Stricklin (2007) definirane su 4 kategorije koje uključuju aktivnosti važne u provedbi procesa prijelaza. To su: priprema obitelji i djece za prijelaz, posjeta ustanovi, programske aktivnosti i korištenje resursa zajednice. U istraživanju se pokazalo kako se obitelj pripremala na proces prijelaza na način da je sudjelovala na sastancima što im je omogućilo da se upoznaju sa školskim osobljem. Njihova važna uloga bila je i u dijeljenju informacija o djetetu. Sudjelovali su i u radionicama koje su im poslužile kako bi bolje razumjeli proces prijelaza. Program posjeta uključivao je posjet obitelji i djeteta ustanovi u koji se dijete uključivalo, na primjer: posjet školi. Programske aktivnosti imale su zadatak da potaknu kod obitelji i djeteta korištenje različitih strategija i aktivnosti kako bi se što bolje pripremili za nadolazeću promjenu. Korištenje resursa zajednice podrazumijevalo je pomoć koju obitelji i djetetu pruža zajednica kako bi se što bolje upoznali s pravima i uslugama koje ostvaruju (Rous, Myers i Stricklin, 2007).

3.7.1. PRIPREMA DJETETA

Pri planiranju prijelaznog procesa, iz obiteljskog okruženja u vrtić ili školu, važno je uzeti u obzir pripremu djeteta (Rous i sur., 2007) posebice ako se radi o djeci s teškoćama u razvoju gdje prijelaz lako može omesti uspostavljene rutine (Guralnick, 2011 prema Seitz, 2018). Zbog toga je vrlo važno pripremiti dijete/učenika na promjene koje bi ga mogle ometati u funkcioniranju i pružiti mu individualnu podršku i pomoć (MZO, 2021).

Osim spomenutih aktivnosti i strategija koje se mogu koristiti u pojedinim prijelazima, za ostvarivanje uspješnog procesa prijelaza, Tatalović Vorkapić i Polanec (2019) ističu kako igra i didaktički materijal mogu olakšati djetetu prilagodbu na promjene koje donosi prijelaz. Kod djeteta je važno poticati uspostavljanje rutine, vježbati igranje uloga, jačati sustav vršnjačke podrške te poticati aktivno uključivanje djeteta odnosno učenika u aktivnosti koje organizira škola (Carter i sur., 2016).

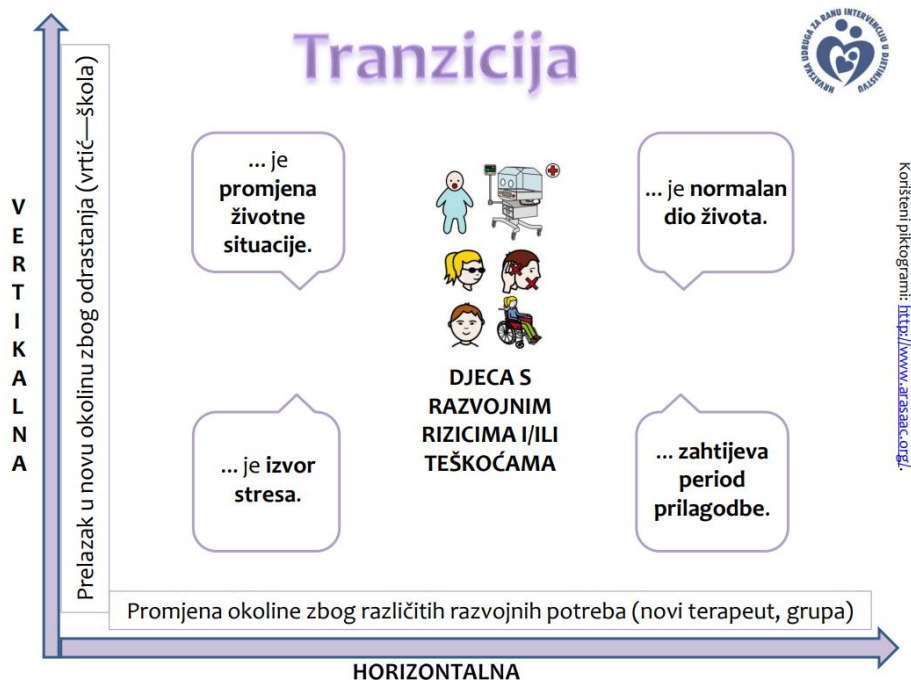
Kod učenika s teškoćama potrebno je usmjeriti se na provedbu programa kojima će se usmjeriti na opće vještine, znanja i ponašanja koja su tipična za određenu vrstu prijelaza. Tako se naglasak može staviti primjerice na društvene vještine, organizacijske vještine, komunikacijske vještine, samosvijest i tako dalje (Milsom, 2007).

3.7.2. PRIPREMA RODITELJA

Prijelaz u sustavu odgoja i obrazovanja za brojne obitelji predstavlja i priliku i izazov (Dockett, Perry i Kearney, 2012). Roditeljska uključenost doprinosi kvalitetnijoj spremnosti djeteta za školovanje. Važno je uspostaviti suradnju s roditeljima u organizaciji procesa prijelaza kroz strukturirani radni posjet školi, predstavljanje školskih iskustava kroz radionice, savjetovanje, grupe potpore pri čemu je važno da se roditelji aktivno uključe u organizirane aktivnosti i da preuzmu odgovornost (Miočić, 2020). U pripremi obitelji važno je staviti naglasak na informiranje, savjetovanje i ohrabrivanje obitelji (Lehrer i Bigras, 2017). U kvalitativnom istraživanju koje su provele Lehrer i Bigras (2017) informiranje obitelji odnosilo se na davanje važnih obavijesti putem oglasne ploče i razgovor sa stručnim osobljem. Savjetovanje je uključivalo davanje preporuka vezano uz odgoj i obrazovanje djeteta, a ohrabrivanje se odnosilo na organiziranje sastanaka u kojima se odgovaralo na pitanja i nedoumice roditelja.

Obitelji koje zajedno s djetetom prolaze kroz proces prijelaza trebale bi dobiti čim više informacija o očekivanom prijelazu, biti informirane o svakom koraku koji će se planirati i provesti, biti upoznate s mogućim opcijama za dijete i biti upoznate s mogućnostima uključivanja u proces prijelaza (Konkoli Zdešić, 2018).

Kako bi se roditeljima olakšao proces prijelaza moguće je izraditi različite slikovne materijale koji će roditeljima pružiti najvažnije informacije o prijelazu, ali i riječi podrške koje su roditeljima u tome periodu od iznimne važnosti. Jedan od takvih slikovnih prikaza nalazi se na internetskoj stranici Hrvatske udruge za ranu intervenciju te roditeljima djece s teškoćama pruža riječi ohrabrenja za izazovan period koji je ispred njihovog djeteta, ali i ispred njih. Prikazan je na Slici 3.

Slika 3. Internetski letak o prijelazu odnosno tranziciji namijenjen roditeljima djece s teškoćama („Hrvatska udruga za ranu intervenciju u djetinjstvu“[HURID], 2020)

4. PODRŠKA TIJEKOM PROCESA PRIJELAZA

Kako bi se izbjegao stres koji se javlja tijekom prijelaza, važno je da sam proces bude kvalitetno isplaniran kroz informiranje ili savjetovanje, ali i izradu letaka, brošura ili plakata što bi zasigurno olakšalo put za sve sudionike prijelaza, a posebice za roditelje (Schischka, Rawilson i Hamilton, 2012). Kao jedan od važnijih koraka u planiranju je priroda odnosa između pojedinaca koji su uključeni u proces (Peters, 2010 prema Schischka, Rawilson i Hamilton, 2012). Tako su odnosi među sudionicima važna komponenta prijelaza, jednako kao značajke razvoja pojedinca (osobine ličnosti, vrste i težina teškoća, funkcionalne sposobnosti i dr.), proceduralne varijable (zakonski protokoli) i podrška u prijelazima (Hason, 2005 prema Konkoli Zdešić, 2018). Kako bi učenik dobio optimalnu podršku u procesu odgoja i obrazovanja važno je uspostaviti suradnju zbog razmjene podataka o psihofizičkom razvoju, napredovanju te o korištenim prilagodbama kurikuluma i drugoj vrsti podrške (MZO, 2017).

U pružanju podrške osim roditelja, važnu ulogu imaju stručnjaci predškolske i školske ustanove koji olakšavaju sam proces prijelaza (Rous i sur., 2007). Uglavnom tu spadaju pedagog, psiholog i edukacijsko-rehabilitacijski stručnjaci (Bouillet, 2010). Jedan od zadataka stručnjaka je pružati podršku roditeljima da se i oni aktivno uključe u proces. Također među važnim čimbenicima za postizanje uspješnog prijelaza osim uključenost roditelja i djeteta u proces

prijelaza navodi se profesionalna suradnja između stručnjaka koji su uključeni u proces prijelaza (Rous i sur., 2007).

Neovisno o kojem se prijelazu radi, stručna služba škole dužna je pružiti potrebnu edukativnu podršku učeniku i roditelju te kroz savjetodavni rad upoznati ih sa značajkama i razlozima prijelaza. Također je zadatak stručne službe upoznati dijete i roditelje sa zakonskim i provedbenim propisima te pravima i obvezama učenika s teškoćama u razvoju u sustavu odgoja i obrazovanja. Izgradnja takvog partnerskog odnosa dugotrajan je i svakodnevni proces koji zahtijeva puno uvažavanja, međusobnog razumijevanja i dogovora u postupanju (MZO, 2021).

4.1. ULOGE STRUČNJAKA U PRUŽANJU PODRŠKE TIJEKOM PRIJELAZA

Kada govorimo o prijelazu djece s teškoćama uloga pedagoga jest predlagati suvremene metode i oblike rada s djecom kako bi se potaknuo maksimalni razvoj djetetovih sposobnosti i potreba. Također je njegova važna uloga uspostaviti suradnju s roditeljima (Bouillet, 2010). Zrilić (2012) navodi da pedagog ima zadaću koordinirati timski rad, individualno pristupiti učeniku i njegovim roditeljima, uspostaviti kontakte s pojedinim sudionicima prijelaza, organizirati radionice i brojne druge aktivnosti.

U procesu prijelaza uloga psihologa je prepoznati dijete s teškoćama i pratiti njegov psihofizički razvoj i napredovanje kao i rad s djetetom i njegovom obitelji na emocionalno-psihološkom snalaženju u prijelazu (Bouillet, 2010). Osim procjene i praćenja važan zadatak psihologa je surađivati i razmjenjivati informacije s odgojiteljima, učiteljima te drugim stručnjacima koji sudjeluju u procesu prijelaza djeteta odnosno učenika (Glavina, 2020).

Učitelji i odgojitelji svoju ulogu u procesu prijelaza ostvaruju kroz brojne postupke prijelaza. Neki od njih su: izgrađivanje afirmativnog identiteta, informiranje, praćenje i dokumentiranje dječjeg razvoja, povezivanje djece, uključivanje roditelja, ostvarivanje suradnje između odgojno-obrazovnih ustanova te pružanje mogućnosti javnog nastupa djece (Visković i Višnjic Jevtić, 2019).

4.1.1. ULOGA EDUKACIJSKOG REHABILITATORA TIJEKOM PRIJELAZA

Hrvatski kvalifikacijski okvir (2022) izdao je standard zanimanja edukacijskog rehabilitatora prema kojem se navodi kako je jedno od područja rada edukacijskog rehabilitatora tranzicija odnosno prijelaz unutar ili između sustava podrške. Zadatak je izraditi individualni plan i individualizirani program podrške za prijelaz unutar sustava, provoditi planove te surađivati s obitelji, drugim stručnjacima i okolinom u pružanju podrške tijekom prijelaza. Prema Seitz (2018) edukacijski rehabilitatori jedni su od glavnih sudionika pružatelja

podrške u procesu prijelaza djece, učenika s teškoćama. Edukacijski rehabilitatori u prijelaznom procesu imaju zadatak utvrditi specifične potrebe djeteta, stvoriti uvjete za inkluziju i integraciju i odrediti primjerene metode rada za dijete u suradnji s roditeljima i ostalim članovima koji su važni u procesu prijelaza (Bouillet, 2010).

Detaljniji uvid u ulogu edukacijskog rehabilitatora u pružanju podrške učenicima s teškoćama bit će prikazan u istraživačkom dijelu ovog rada.

5. PREPREKE TIJEKOM PRIJELAZA

Nedostatak sustavnog bilježenja i praćenje djetetovog napretka, manjak komunikacije i suradnje između pojedinaca koji sudjeluju u procesu prijelaza i manjak prilagodljivosti pri prijelazu navode se kao neki od nedostataka u planiranju i provedbi procesa prijelaza (Janus, Lefort, Cameron i Kopechanski, 2007 prema Seitz, 2018). Pobrojene prepreke mogu se prevladati kreiranjem tranzicijskog plana odnosno plana prijelaza tako da se u središte plana stavlja dijete/učenik. Stručni suradnik pokreće proces planiranja prijelaza učenika s teškoćama te preuzima ulogu koordinatora procesa te okuplja grupu za prijelaz koju čine: dijete/učenik, roditelji, odgojitelj/učitelj, vršnjaci i stručni suradnici. Svatko od sudionika na različit način, ali s istim ciljem pridonosi uspješnosti provedbe procesa prijelaza (Izetbegović, Nezirović i Kudra, 2021).

6. PROBLEM ISTRAŽIVANJA

Prijelazi unutar sustava odgoja i obrazovanja donose brojne promjene i izazove za dijete i njegovu obitelj (Eckert i sur., 2008 prema McIntyre i sur., 2010). Djeca se tako susreću s novim okruženjem, novim ulogama i zadacima kao i novim vršnjačkim skupinama, a roditelji imaju zadatak podržati školovanje svoga djeteta, surađivati s učiteljima i stručnjacima te zajedno s djetetom prilagoditi se novim rutinama vrtića i škole (McIntyre i sur., 2010). Neizostavna je suradnja između pojedinaca koji sudjeluju u procesu prijelaza, a ta suradnja ponekad može predstavljati problem zbog manjka komunikacije i prilagodljivosti pri prijelazu, nedostatka sustavnog bilježenja i praćenja djetetovog napretka te se upravo pobrojani razlozi navode kao neki od nedostataka u planiranju i provedbi procesa prijelaza (Janus, Lefort, Cameron i Kopechanski, 2007 prema Seitz, 2018). Stoga je važno multidisciplinarno planiranje prijelaza i podrška u prijelazu kako bi se ublažili izazovi i brige koji se javljaju u tom periodu (McIntyre i sur., 2010) jer prijelazna razdoblja važan su dio života za djecu i učenike, a podrška koja im se u tom periodu pruža bitna je za stvaranje pozitivnog ozračja: prihvaćenosti i uključenosti, za stjecanje akademskih postignuća, uspostavljanje socijalne interakcije, mrežu podrške te osobni rast i razvoj (Šenjug Užarević, Krampač-Grljušić i Lisak Šegota, 2022).

Analizom proučene literature uočeno je kako je potrebno uspostaviti kvalitetnu suradnju i komunikaciju među sudionicima prijelaza te osigurati kvalitetnu podršku tijekom procesa, posebice roditeljima i učenicima kako bi proces bio što uspješniji. Uvažavanjem perspektive edukacijskih rehabilitatora koji su bili uključeni u ovo istraživanje prikazat će se važnost planiranja procesa prijelaza, važnost pružanja podrške u prijelazima te izazovi i problematika tijekom prijelaza učenika s teškoćama. Nakon što se prikažu prikupljeni podaci, ovo kvalitativno istraživanje može poslužiti edukacijskim rehabilitatorima kao i ostalim stručnjacima da upoznaju izazove koje nose prijelazi, ali i da spoznaju važnost njihove uloge u tome.

7. CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog kvalitativnog istraživanja *Podrška u prijelazima učenicima s teškoćama tijekom obrazovanja* je dobiti uvid u to što obuhvaća kvalitetna podrška tijekom prijelaza učenika s teškoćama u sustavima odgoja i obrazovanja iz perspektive edukacijskih rehabilitatora. Na temelju unaprijed postavljenih pitanja diskusijom će se prikazati djelovanje edukacijskih rehabilitatora u ključnim prijelazima: iz roditeljskog doma u vrtić, iz vrtića u osnovnu školu, potom prijelaz iz razredne u predmetnu nastavu, prijelaz u srednjoškolsko obrazovanje te prijelaz među pojedinim programima obrazovanja.

Neovisno o kojem se prijelazu radi, stručna služba vrtića i škole, čiji je jedan od članova edukacijski rehabilitator, dužna je pružiti potrebnu podršku učeniku i roditelju te kroz savjetodavni rad upoznati ih s važnostima i razlozima prijelaza. Također je zadatak stručne službe upoznati dijete i roditelje sa zakonskim i provedbenim propisima te pravima i obvezama učenika s teškoćama u razvoju u sustavu odgoja i obrazovanja. Izgradnja takvog partnerskog odnosa dugotrajan je i svakodnevni proces koji zahtijeva puno uvažavanja, međusobnog razumijevanja i dogovora u postupanju (MZO, 2021).

7.1. ISTRAŽIVAČKA PITANJA

U skladu s postavljenim ciljem istraživanja oblikovana su sljedeća istraživačka pitanja:

1. Na koji način edukacijski rehabilitator planira proces prijelaza?
2. Na koji način edukacijski rehabilitator pruža podršku u prijelaznim razdobljima tijekom odgoja i obrazovanja?
3. Koji se izazovi i problemi javljaju u planiranju i provođenju procesa prijelaza?

8. METODE ISTRAŽIVANJA

8.1. SUDIONICI ISTRAŽIVANJA

U istraživanju je korišteno namjerno neprobabilističko uzorkovanje pri odabiru sudionika istraživanja. Namjerno uzorkovanje je vrsta uzorkovanja u kojoj istraživač s točno određenom svrhom ili namjerom odabire određene sudionike. Kriteriji izbora sudionika su omogućiti ili što bolju informiranost sudionika o temi razgovora ili veću raznovrsnost perspektiva ili pak homogenost s obzirom na određeno obilježje (Miles i Huberman, 1994). Namjerni odabir sudionika u istraživanje usmjeren je na pronalaženje i uključivanje upravo najinformativnijih ispitanika koji imaju veliko iskustvo s predmetom istraživanja (Miles i Huberman, 1994).

U ovo kvalitativno istraživanje potrebno je bilo uključiti edukacijske rehabilitatore koji su zaposleni u predškolskom, osnovnoškolskom ili srednjoškolskom sustavu odgoja i obrazovanja. Kako bi se osigurala kvaliteta informacija odabrani su vrsni edukacijski rehabilitatori koji se posljednjih nekoliko godina bave i pokazuju interes za područje prijelaza učenika s teškoćama tijekom odgoja i obrazovanja na području grada Zagreba. U istraživanju je sudjelovalo ukupno 8 sudionika, edukacijskih rehabilitatora. Svih osam sudionika bilo je ženskog spola. Dvije sudionice nakon što je prošlo sat vremena diskusije napustile su fokus grupu zbog privatnih obaveza. Fokus grupa odvijala se u prostoriji Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta nakon što su svi sudionici dobili poziv, dopis i informativni letak o istraživanju putem e-maila. Prije

održavanja fokus grupe sudionicima je još jednom objašnjen cilj i način provedbe istraživanja, njihova uloga u istraživanju kao i prava koja imaju tijekom sudjelovanja u istraživanju. Prije same provedbe istraživanja sudionici su potpisali Sporazum istraživača i sudionika istraživanja, osmišljen za potrebe ovog istraživanja.

8.2. METODA PRIKUPLJANJA PODATAKA

Za prikupljanje podataka u ovom kvalitativnom istraživanju odabrana je metoda fokus grupe. Fokus grupa je metoda grupnog intervjuiranja pomoću koje se nastoje dobiti informacije i uvidi u određenu tematiku s obzirom na unaprijed kreirana pitanja (Merton i sur., 1956 prema Skoko i Benković, 2009). Osnovni cilj fokus grupe je dubinski istražiti stavove ispitanika o nekoj temi ili problemu (Skoko i Benković, 2009). Kod fokus grupnog intervjua pitanja su strukturirana za određenu skupinu sudionika koji su odabrani na temelju kriterija koji proizlaze iz problema i cilja istraživanja. U ovoj metodi prikupljanja podataka glavnu ulogu imaju ispitanici koji aktivno sudjeluju u raspravi, moderator koji potiče i vodi raspravu te opserver koji vodi bilješke tijekom vođenja rasprave i zapisuje neke nove teme koji bi se trebale istražiti, a proizašle su iz same rasprave (Fajdetić, Kiš-Glavaš i Lisak, 2013).

Kako bi osiguralo spoznajno vrijedno istraživanje, važno je napraviti kvalitetnu pripremu prije same provedbe. Priprema je uključivala izradu informativnog letka koji se slao sudionicima istraživanja, kreiranje protokola za provedbu fokus grupe, kreiranje i popunjavanje sporazuma između istraživača i sudionika te pripremu prostora u kojem se provodila diskusija kako bi se sudionici osjećali ugodno i opušteno. Sudionici su obaviješteni o vremenu provedbe istraživanja dva tjedna prije održanja fokus grupe putem e-maila s najvažnijim informacijama.

S obzirom na cilj istraživanja i istraživačka pitanja za ovu fokus grupu kreirana su sljedeća pitanja (brojevima su naznačena glavna pitanja, a kurzivom podpitanja kojima se nastojalo dodatno pojasniti glavno pitanje ukoliko su postojale nedoumice kod ispitanika):

1. Na koji se način planira proces prijelaza djeteta/učenika s teškoćama u razvoju u sustav odgoja i obrazovanja?
 - *Koji su koraci u planiranju i provođenju procesa prijelaza?*
2. Koje se metode i tehnike mogu koristiti u planiranju i provođenju procesa prijelaza?
 - *Koje se aktivnosti provode u svrhu uspješnog prijelaza?*
3. Na koji način edukacijski rehabilitator pruža podršku djetetu/učeniku s teškoćama u razvoju u prijelaznom razdoblju?
 - *Kako dijete/učenika uključiti u planiranje i provođenje procesa prijelaza?*

4. Na koji način edukacijski rehabilitator pruža podršku roditeljima djeteta/učenika s teškoćama u razvoju u prijelaznom razdoblju?
 - *Kako roditelje uključiti u planiranje i provođenje procesa prijelaza?*
5. Na koji način edukacijski rehabilitator uključuje dječji vrtić/školu u planiranje i provođenje procesa prijelaza?
 - *Kako pripremiti odgojitelja/nastavno osoblje na dolazak djeteta/učenika s teškoćama u razvoju u skupinu/razred?*
 - *Kako uključiti skupinu/razred u proces prijelaza?*
6. Na koji način edukacijski rehabilitator surađuje sa stručnom službom škole kako bi djetetu/učeniku osigurao što uspješniji prijelaz?
7. Koji su najčešći izazovi i problemi u planiranju i provođenju procesa prijelaza?
 - *Opišite ukratko iskustvo u Vašem radu vezano uz proces prijelaza djeteta/učenika s teškoćama u razvoju.*
 - *S kojim se izazovima susrećete u radu vezano za pružanje podrške učenicima s teškoćama u prijelazima tijekom odgoja i obrazovanja, a da ih se nismo dotaknuli?*

8.3. NAČIN PRIKUPLJANJA PODATAKA

Istraživanje je detaljno planirano prije samog provođenja, a uključivalo je proučavanje literature za sastavljanje teorijskog koncepta istraživanja, definiranje cilja istraživanja i istraživačkih pitanja, izradu sporazuma istraživača i sudionika istraživanja, planiranje provedbe fokus grupe sastavljanjem protokola s pitanjima, izradu informativnog letka te planiranje mjesta provedbe istraživanja. Istraživanje je provedeno na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu u svibnju 2023. godine. Fokus grupa trajala je otprilike 2 sata, a sastojala se od sljedećih dijelova: upoznavanje, predstavljanje istraživanja, potpisivanje sporazuma istraživanja, opisivanje protokola fokus grupe, provedbe fokus grupe i zahvale. Tijekom fokus grupe sudionici su bili izrazito aktivni te su svojim bogatim primjerima govorili o temi, a cijela diskusija snimala se putem diktafona na mobitelu. Svrha snimanja fokus grupe jednako tako je objašnjena sudionicima istraživanja.

Sudionicima istraživanja redom su postavljena pitanja na koja su oni odgovarali na način da su s odgovaranjem započeli edukacijski rehabilitatori iz predškolskog odgoja i obrazovanja, zatim edukacijski rehabilitatori iz osnovnoškolskog odgoja i obrazovanja te na kraju edukacijski rehabilitator iz srednjoškolskog odgoja i obrazovanja kako bi se olakšalo praćenje fokus grupe. Sudionici su imali mogućnost nadopunjavanja i nadovezivanja s primjerima i odgovorima na ostale sudionike, a to su najčešće radili podizanjem ruke.

Kako bi se osigurala etičnost tijekom cijelog procesa istraživanja poštivao se Etički kodeks istraživanja u znanosti i visokom obrazovanju (U daljnjem tekstu: Etički kodeks) (Odbor za etiku u znanosti i visokom obrazovanju, 2006). Posebno se pazilo da svi sudionici dobrovoljno sudjeluju u istraživanju kao i o povjerljivosti, tajnosti i anonimnosti njihovih podataka (Odbor za etiku u znanosti i visokom obrazovanju, 2006). Također, veliki naglasak stavlja se na poštivanje Članka 2., Etičkog kodeksa (Odbor za etiku u znanosti i visokom obrazovanju, 2006, str. 2) u kojem se navodi da je „rezultate znanstvenog rada nužno prikupljati u skladu s najvišim standardima etičke i znanstvene prakse te je potrebno poduzeti sve razumne mjere da se osigura točnost i istinitost podataka koje su prikupile druge osobe, skupine ili ustanove i detaljno dokumentirati sve izvore i kakvoću podataka“.

KVALITATIVNA ANALIZA PODATAKA

Analiza podataka se odvijala kroz postupak kodiranja, kao jedan od načina analiziranja kvalitativne građe. U fazi prije kodiranja transkribirao se tekst iz fokus grupe, te su se navedeni materijali uređivali na sljedeće načine: različitim bojama označene su relevantne izjave sudionika koje se povezuje s istraživanjem ili podebljane te su „stavljene u navodne znakove“, kako bi mogle poslužiti kao citat i dokaz da kvalitativna analiza ima uporište u izjavama samih sudionika (Saldana, 2016).

Koraci kodiranja u tematskoj analizi su: otvoreno kodiranje kojim se izjave sudionika oblikuje u kodove; zatim se traže teme o kojima govore kodirani podaci te se oblikuju odgovarajuće podteme unutar nastalih tema, u smislu nekih specifičnosti u značenju ili nekih sličnosti u značenjima o kojima govori više sudionika (Braun i Clarke, 2006).

Sljedeće su teme ovog istraživanja koje su bile očekivane s obzirom na postavljena istraživačka pitanja i pitanja vezana uz fokus grupu:

- planiranje prijelaza
- korištenje metoda i tehnika u procesu prijelaza
- pružanje podrške djetetu prilikom procesa prijelaza
- pružanje podrške roditeljima prilikom procesa prijelaza
- uključivanje sustava vrtića/škole u proces prijelaza
- suradnja sa stručnom službom škole tijekom procesa prijelaza
- izazovi i problematika u procesu prijelaza.

U nastavku poglavlja slijedi primjer tablice koja prikazuje tijek kvalitativne analize podataka u kojoj su istaknute glavne teme i pripadajuće podteme te kodovi koji su nastali iz izjava sudionika istraživanja.

Tablica 1. Primjer koraka kvalitativne analize

PLANIRANJE PRIJELAZA		
TEME/PODTEME	PARAFRAZIRANE IZJAVE (KODOVI)	CITIRANE IZJAVE
STRES TIJEKOM PRIJELAZA	-Vrijeme prijelaza tijekom odgoja i obrazovanja stresno je za svako dijete pa tako i za djecu s teškoćama.	- "...polazak u osnovnu školu na neki način za svako dijete stresan, onda možemo vidjeti koliko je to za djecu s teškoćama..."
PRAVOVREMENI POČETAK	-S planiranjem je važno krenuti na vrijeme.	- "...trebamo obratiti daleko veću pozornost i daleko ranije krenuti..."
PRIPREMA PRIJELAZA	-Priprema prijelaza je period koji traje i koji bi trebao biti sastavni dio plana rada ustanove.	- "...jer nije samo stručno mišljenje priprema prijelaza. Priprema prijelaza je period koji traje. Plan pripreme prijelaza trebao bi biti sastavni dio plana rada ustanove i to je proces koji traje."
SURADNJA	-Suradnja sa stručnjacima koji će biti uključeni u proces. -Suradnja između pojedinih sustava odgoja i obrazovanja. -Suradnja sa stručnjacima na zavodu za zapošljavanje. -Uključivanje sudionika odgoja i obrazovanja kod kojih je dijete bilo prije prijelaza.	- "...imamo jako dobru suradnju sa stručnim suradnicima iz vrtića iz kojeg upisujemo djecu..." - "...ali bez vrtića ne možemo ostvariti dobru suradnju. Sve kreće od vrtića prema osnovnoj školi." - "Što se tiče samog upisa, imamo jako dobru suradnju s

	-Uključivanje roditelja kao važan oblik suradnje.	kolegom koji radi na zavodu za zapošljavanje.” -”...pozovemo roditelje da saznamo neke detalje o navikama, specifičnostima djeteta...”
PROTOKOL PRIJELAZA	-Postoji razrađen protokol koji sadržava aktivnosti koje uključuju planiranje prijelaza (npr. upoznavanje roditelja i djece).	-”Mi na neki način imamo već i razrađen protokol prijelaza iz obitelji u vrtićki kontekst...” -”...čak imamo i protokol upisa djece s teškoćama u vrtić na koji način zapravo radimo taj plan podrške prijelaza.”
PRIKUPLJANJE DOKUMENTACIJE	-Prikupljanje dokumentacije o djetetu koje je uključeno u prijelaz. -Slanje izvješća i rješenja o primjerenom programu, medicinskoj dokumentaciji i mišljenja suradnika i učitelja.	-”...i onda ih molim da mi pošalju svu dokumentaciju, znači rješenja o primjerenom programu, medicinsku dokumentaciju, mišljenja stručnih suradnika i učitelja po predmetima.”
OSIGURAVANJE PODRŠKE	-Osiguravanje potpore kroz osiguravanje pomoćnika u nastavi ili stručnog komunikacijskog posrednika na način da se šalje zahtjev na vrijeme.	-”Tako smo mi imali dovoljno vremena za potvrdu trebali li nam pomoćnik u nastavi...”
EDUKACIJA STRUČNJAKA	-Važnost edukacije učitelja/stručnjaka vezano uz prijelaz (pogotovo kada nailaze na poteškoće)	-”...ja se do sada nisam susrela s time, ali sam se educirala...” -”...zaista smo napravili odličnu pripremu tog učitelja koji će ići u prvi razred tako da je na učiteljskom vijeću bila tema ADHD.”

PROCJENA	-Procjena bi trebala biti sastavni dio planiranja prijelaza.	-”Ja bih naglasila ovu procjenu potreba. Procjena je sastavni dio plana.”
----------	--	---

9.1. KVALITATIVNA INTERPRETACIJA NALAZA ISTRAŽIVANJA

Uz prvo istraživačko pitanje koje glasi: ***Na koji način edukacijski rehabilitator planira proces prijelaza?*** vezane su Tablica 1 i Tablica 2. Nakon priloženih tablica slijede interpretacije nalaza istraživanja vezano uz prvo istraživačko pitanje.

Tablica 1. PLANIRANJE PRIJELAZA	
TEME/PODTEME	KODOVI
STRES TIJEKOM PRIJELAZA	-Vrijeme prijelaza tijekom odgoja i obrazovanja stresno je za svako dijete pa tako i za djecu s teškoćama.
OBRAĆANJE POZORNOSTI NA DJECU S TEŠKOĆAMA	-Obratiti daleko veću pozornost na djecu s teškoćama u razvoju koja se nalaze u periodu prijelaza.
PRAVOVREMENI POČETAK	-S planiranjem je važno krenuti na vrijeme.
PRIPREMA PRIJELAZA	-Priprema prijelaza je period koji traje i koji bi trebao biti sastavni dio plana rada ustanove.
SURADNJA	-Suradnja sa stručnjacima koji će biti uključeni u proces. -Suradnja između pojedinih sustava odgoja i obrazovanja. -Suradnja sa stručnjacima na zavodu za zapošljavanje. -Uključivanje sudionika odgoja i obrazovanja kod kojih je dijete bilo prije prijelaza. -Uključivanje roditelja je važan oblik suradnje. -Svi oblici suradnje ulaze u pripremu prijelaza.
PROTOKOL PRIJELAZA	-Postoji razrađen protokol koji sadržava aktivnosti koje uključuju planiranje prijelaza (npr. upoznavanje roditelja i djece).
PRIKUPLJANJE DOKUMENTACIJE	-Prikupljanje dokumentacije o djetetu koje je uključeno u prijelaz.

	-Slanje izvješća i rješenja o primjerenom programu, medicinskoj dokumentaciji i mišljenja suradnika i učitelja.
OSIGURAVANJE PODRŠKE	-Osiguravanje potpore kroz osiguravanje pomoćnika u nastavi ili stručnog komunikacijskog posrednika na način da se šalje zahtjev na vrijeme.
EDUKACIJA STRUČNJAKA	-Važnost edukacije učitelja/stručnjaka vezano uz prijelaz (pogotovo kada nailaze na poteškoće).
PROCJENA	-Procjena bi trebala biti sastavni dio planiranja prijelaza.
PRIPREMA ODGOJITELJA/UČITELJA	-Priprema odgojitelja/učitelja za prijelaz kroz predavanja, radionice ili razgovor.

U **Tablici 1** prikazani su najvažniji podaci istraživanja koji su dobiveni kodiranjem izjava sudionica fokus grupe vezano uz planiranje procesa prijelaza. Edukacijski rehabilitator u planiranju prijelaza učenika s teškoćama ima važnu ulogu kako bi se smanjio eventualan stres djece i roditelja tijekom prijelaza. Važno je stoga pravovremeno krenuti s planiranjem prijelaza jer: *"priprema prijelaza je period koji traje"*. U tom slučaju na djecu s teškoćama u razvoju potrebno je obratiti daleko veću pozornost te je potrebno krenuti daleko ranije. Kroz razrađeni protokol koji sadržava aktivnosti u koje je moguće uključiti dijete/učenika, njegove roditelje, skupinu/razred, odgojitelje/učitelje i ostale stručnjake potrebno je osigurati adekvatnu podršku uz uvijek prisutnu suradnju. Edukacijski rehabilitator suradnju uspostavlja s: *"(...) roditeljima, s ostalim stručnjacima koji će biti uključeni u proces prijelaza te sa sudionicima odgoja i obrazovanja kod kojih je dijete bilo uključeno prije prijelaza."* U procesu planiranja prijelaza važno je prikupiti dokumentaciju o djetetu koje je uključeno u prijelaz na način da sustavi odgoja i obrazovanja: *"(...) šalju jedni drugima izvješća, rješenja o primjerenom programu obrazovanja, medicinsku dokumentaciju kao i mišljenja stručnih suradnika i učitelja."* Planiranje prijelaza trebalo bi uključivati i procjenu kako bi se utvrdile eventualne teškoće u djetetovom funkcioniranju te kako bi se prema potrebi djeteta osigurala podrška slanjem zahtjeva za osiguravanjem prava na potporu pomoćnika u nastavi ili stručnog komunikacijskog posrednika. Kako bi se kvalitetno organizirao proces prijelaza važna je i edukacija stručnjaka o prijelazima unutar sustava odgoja i obrazovanja. Neizostavno je i da stručni suradnici vrtića ili škole pripreme odgojitelja/učitelja na prijelaz te da ga upoznaju s najvažnijim informacijama o prijelazu, ali i o djetetu koje će doći u njegovu skupinu ili razred.

U nekoliko navrata tijekom fokus grupe spomenuto je kako je suradnja najvažnija strategija te kako: *“(...) svi oblici suradnje ulaze u pripremu prijelaza. Pri tome je bitno na prvo mjesto staviti pripremu i prilagodbu djeteta, a onda na drugo mjesto pripremu i prilagodbu roditelja, učitelja i vršnjaka.”*

Tablica 2. METODE I TEHNIKE U PROCESU PRIJELAZA	
TEME/PODTEME	KODOVI
POSJET VRTIĆU/ŠKOLI	-Djetetu je potrebno omogućiti dolazak u vrtić/školu. -Osiguravanje mogućnosti da učitelji posjete vrtić. -Privikavanje na dinamiku, prostor i školsko zvono.
KOMUNIKACIJSKA PUTOVNICA/KNJIGA	-Izrađivanje komunikacijske putovnice u kojoj će se nalaziti važne informacije o djetetu.
VIZUALNA PODRŠKA	-Fotografiranje objekta ili skupine kako bi se dijete što bolje pripremilo i prilagodilo.
PROSTORNA PRILAGODBA	-Označavanje pojedinih centara aktivnosti. -Osigurati simbolizaciju prostora.
SOCIJALNE PRIČE	-Korištenje socijalnih priča kako bi se dijete prilagodilo na nove uvjete.
PRIPREMA OKRUŽENJA	-Pripremaju se i djeca u skupini i roditelji te djece kroz nekakve aktivnosti senzibilizacije.
ZAJEDNIČKE AKTIVNOSTI	-Uključivati dijete u aktivnosti kako bi upoznao skupinu, razred. -Uključivanje u aktivnosti senzibilizacije. -Mogu se primjenjivati aktivnosti iskustvenog vođenja, ulazak u razred, skupinu, modeliranje, stručno vođenje i praćenje.

PRIPREMA ODGOJITELJA/NASTAVNOG OSOBLJA	-Pripremanje odgojitelja da u svom programu rada uključe organizaciju vršnjačke podrške. -Osvještavanje potreba i jakih strana djeteta. -Dogovor na koji način pružiti djetetu podršku.
KONTINUIRANA PODRŠKA	-Kao jedna od metoda i tehnika je kontinuirana podrška roditeljima ili učiteljima s ciljem što bolje pripreme.
PRAĆENJE RADA	-Pratiti rad s djetetom -rad s roditeljima, -rad s učiteljima te -rad s ostalim stručnjacima.
TEHNIKA MAPS-a	-Jedna od tehnika koja se može koristiti je tehnika osobno usmjerenog planiranja, tehnika MAPS-a.
ADAPTACIJA	-Postepeno produživati vrijeme boravka djeteta u vrtiću.
PROMOCIJA ZANIMANJA	-Srednje škole organiziraju promociju zanimanja koje posjećuju učenici osmih razreda.

Kako bi prijelaz bio uspješan važno je koristiti različite metode i tehnike koje pospješuju sam proces, a one su prikazane u **Tablici 2**. Neke od metoda i tehnika usmjerene su na samo dijete koje je u središtu prijelaza, neke na odgojitelje/učitelje, a neke na skupinu/razred. Vezano uz pripremu djeteta: " (...) potrebno mu je omogućiti dolazak u vrtić/školu kako bi se postupno privikavalo na dinamiku, prostor i školsko zvono". Jednako tako bi bilo dobro da i odgojitelji zajedno s djetetom posjete školu, ali i da učitelji posjete vrtić. Kako bi stručnjaci koji će nakon prijelaza raditi s djetetom dobili važne informacije o djetetu, važno je izraditi komunikacijsku putovnicu ili knjigu koje će sadržavati upravo takve informacije. U planiranju prijelaza kroz pripremu djeteta/učenika od velike je važnosti za pojedince vizualna podrška tako da se: " (...) fotografiraju objekti, članovi skupine/razreda, odgojitelji/učitelji (...) " kako bi dijete imalo što bolju mogućnost prilagoditi se na nove uvjete. Prilagodba na novi prostor jedan je od izazova

pripreme djeteta zbog čega je važno napraviti prostornu prilagodbu: “ (...) *označavanjem pojedinih centara aktivnosti ili simbolizacijom prostora.*” Pripremanje djeteta/učenika uključuje i korištenje socijalnih priča kako bi se dijete i na taj način prilagodilo na nove uvjete. Odgojitelji/učitelji trebali bi u svoj program rada uvrstiti i organizaciju vršnjačke podrške, sve više osvješćivati potrebe i jake strane djeteta/učenika te sa stručnim timom odlučiti koji je najbolji način da se djetetu/učeniku pruži podrška. Važno je da podrška koja se pruža djetetu/učeniku, roditeljima, odgojiteljima/učiteljima bude kontinuirana s ciljem upravo što bolje pripreme. Djeca iz skupine ili razreda, a postoji mogućnost i njihovi roditelji, pripremaju se kroz aktivnosti senzibilizacije, a dijete/učenika koji je u procesu prijelaza uključuje se u aktivnosti koje se provode u skupini ili razredu kako bi upoznao svoje buduće okruženje. Kako bi se osigurao kvalitetan prijelaz važno je u pripremu uključiti i praćenje rada s djetetom/učnikom, s roditeljima, s odgojiteljima/učiteljima te s ostalim stručnjacima. Jedna od tehnika koja se može koristiti u procesu prijelaza, a uključuje dijete, njegove roditelje te stručnjake i osobe iz okoline je tehnika osobno usmjerenog planiranja, tehnika MAPS-a. Specifična tehnika koja se koristi u vrtiću je tehnika adaptacije koja omogućuje djetetu postepenu, ali što bolju prilagodbu na novi prostor i novu skupinu. U srednjim se školama s druge strane organizira promocija zanimanja gdje se prezentiraju zanimanja koja najčešće upisuju učenici s teškoćama (“(...) *cvjećari, kuhari, slastičari*(...)”).

Tablica 3, Tablica 4, Tablica 5 i Tablica 6 odnose se na drugo istraživačko pitanje koje glasi: ***Na koji način edukacijski rehabilitator pruža podršku u prijelaznim razdobljima tijekom odgoja i obrazovanja?*** Odgovori koji su prikupljeni na ovo istraživačko pitanje tematski su podijeljeni na podršku koju edukacijski rehabilitator pruža djetetu, na podršku koju edukacijski rehabilitator pruža roditelju, načine na koji edukacijski rehabilitator uspostavlja suradnju s sustavima odgoja i obrazovanja te načine na koji surađuje sa stručnom službom škole tijekom procesa prijelaza. Nakon svake priložene tablice slijedi interpretacija nalaza istraživanja vezano uz pojedinu temu koja je dio drugog istraživačkog pitanja.

Tablica 3. PRUŽANJE PODRŠKE DJETETU	
TEME/PODTEME	KODOVI
SPECIFIČNOSTI DJETETA	-Poznavati specifičnosti djetetovog razvoja.
VRSTA PODRŠKE	-Važno je osigurati komunikacijski ili fizičku podršku ovisno o potrebama djeteta.

PRAVOVREMENA PODRŠKA	-Neosiguravanje pravovremene podrške djeci prilikom prijelaza značajno utječe na uspjeh u daljnjem obrazovanju.
UKLJUČIVANJE U PRIMJERENI PROGRAM	-Određivanje hoće li dijete slijediti redoviti ili posebni program.
UKLJUČIVANJE STRUČNJAKA	-Važna je uloga stručnjaka koji imaju zadatak napraviti kvalitetan i adekvatan program. -Korištenje edukacijsko-rehabilitacijskog rada s ciljem prilagodbe na školu.
STJECANJE ISKUSTVA	-Važno je dijete privikavati na prostor, školsko zvono kako bi mu se osiguralo iskustvo boravka u školi ili vrtiću. -Dolazak djeteta u školu na edukacijski rehabilitacijski rad prije upisa.
INDIVIDUALIZACIJA	-Formiranje razreda s obzirom na specifičnosti u funkcioniranju pojedinih učenika.
AKTIVNOSTI	-Organiziranje individualnih razgovora, tehnika podrške i radionica. -Postoji mogućnost i pružanje podrške u učenju.

U **Tablici 3** prikazani su podaci koji su dobiveni vezano uz pružanje podrške djetetu tijekom prijelaza. Važno je poznavati specifičnosti djetetovog razvoja kako bi mu se pružila adekvatna vrsta podrške (*“fizička ili komunikacijska”*) s obzirom na njegove individualne potrebe. Ujedno je važno da se takva vrsta podrške pruža pravovremeno jer: *“Neosiguravanje pravovremene podrške djeci prilikom prijelaza značajno utječe na uspjeh u daljnjem obrazovanju.”* S obzirom i na djetetove specifičnosti u funkcioniranju potrebno je odrediti u koji će se primjereni program obrazovanja dijete uključiti te voditi računa o tome na koji će se način formirati skupina/razred. Kroz različite metode, tehnike i aktivnosti (*“individualni razgovori, radionice ili pružanje podrške u učenju”*) važno je pružiti djetetu iskustvo boravka u vrtiću ili školi. Edukacijski rehabilitatori u tom slučaju: *“(…) imaju zadatak napraviti kvalitetan i adekvatan program koristeći edukacijsko rehabilitacijski rad s ciljem što bolje i uspješnije prilagodbe.”* Postoji mogućnost da tako djeca određeni vremenski period prije upisa u prvi razred dolaze na edukacijsko rehabilitacijski rad s ciljem prilagodbe na školu.

Tablica 4. PRUŽANJE PODRŠKE RODITELJU	
TEME/PODTEME	KODOVI
INFORMIRANJE RODITELJA	-Davanje upute roditeljima o zahtjevima upisa. -Informiranje roditelja o mogućnostima procjena, upisa i slično te ga u svemu tome voditi sustavno.
SAMOSTALNO INFORMIRANJE RODITELJA	-Roditelji imaju mogućnost samostalno se informirati o: -organizaciji rada vrtića, -programima vrtića kroz internetske stranice vrtića.
INICIJALNI/INDIVIDUALNI RAZGOVOR	-Pozivanje roditelje na inicijalni razgovor gdje se razmjenjuju najvažnije informacije.
SAVJETOVANJE	-Važno je savjetovati roditelje što raditi kod kuće kako bi se zajednički omogućila dobrobit djeteta.
GRUPNA PODRŠKA	-Organiziranje fokus grupe roditelja kako bi dijelili međusobno svoje probleme.
EMOCIONALNA POVEZANOST S RODITELJIMA	-Pokazati razumijevanje roditeljima. -Graditi povjerenje. -Pokušati razumjeti roditeljske otpore.

Tablica 4 prikazuje podatke koji se odnose na pružanje podrške roditelju u procesu prijelaza. Roditelja se sustavno vodi kroz proces prijelaza na način da mu se daju upute te da ga se informira o važnim činjenicama vezanima uz prijelaz. Također roditelj ima mogućnost da se samostalno informira proučavajući internetske stranice vrtića kako bi saznao o organizaciji rada vrtića te o programima koji se provode u vrtiću. Prije samog prijelaza roditelje se poziva na inicijalni/individualni razgovor gdje se razmjenjuju najvažnije informacije o funkcioniranju djeteta. Jedan od oblika rada s roditeljima je i savjetovanje jer: *“Važno je savjetovati roditelje što raditi kod kuće kako bi se zajednički omogućila dobrobit djeteta.”* Grupna podrška također je jedan od oblika pružanja podrške roditelju na način da se organiziraju fokus grupe roditelja: *“(…) kako bi oni međusobno dijelili svoje probleme.”* U više navrata edukacijske rehabilitatorice govorile su o važnosti emocionalne povezanosti s roditeljima djeteta koje je u procesu prijelaza. Posebice su istaknule kako je važno pokazati roditeljima razumijevanje te međusobno izgraditi povjerenje.

Tablica 5. UKLJUČIVANJE SUSTAVA VRTIĆA/ŠKOLE U PROCES PRIJELAZA	
TEME/PODTEME	KODOVI
FORMIRANJE SKUPINA	-Formiranje odgojne skupine tako s djetetom polaze neki od njegovih prijatelja kako bi se olakšao proces prijelaza. -Voditi računa o tome tko će preuzeti razredništvo.
EDUKACIJA	-Neizostavna je edukacija odgojitelja kroz radne dogovore ili stručne aktive.
DIJELJENJE INFORMACIJA	-Razgovor učitelja jedna je od vrsta podrške koju jedni drugima pružaju.
DAVANJE SAVJETA	-Učitelj koji poznaje dijete važno je da podijeli strategije odnosno da pruža pripreme i materijale koje bi koristili u daljnjem radu s istim djetetom.
MOTIVIRANJE	-Motivirati učitelje tehnikama i metodama kako bi svojim radom skupljali bodove i na taj način napredovali.
AKTIVNOSTI SENZIBILIZACIJE	-Pripremanje vršnjaka kroz aktivnosti ovisno o vrsti teškoće.

U proces prijelaza važno je uključiti sustav vrtića odnosno škole, a najvažniji podaci o načinu na koji se to može ostvariti prikazani su u **Tablici 5**. Kako bi se olakšao proces prijelaza važno je voditi računa o tome kako će se formirati razred, ali i o tome tko će preuzeti razredništvo što ima veliki utjecaj na prilagodbu djeteta na novu okolinu i uvjete. Kako bi odgojitelji/učitelji bili što spremniji za prijelaz: *“(...) neizostavna je edukacija bilo kroz radne dogovore ili stručne aktive.”* Učitelji bi trebali pružati podršku jedni drugima tako da dijele informacije, daju si međusobno savjete,; *“(...) dijele strategije odnosno pružaju pripreme i materijale koji bi koristili u daljnjem radu s istim djetetom.”* Motivacija je također bitna za učitelje tako da je važno motivirati učitelje raznolikim tehnikama i metodama, omogućiti im napredovanje što može poslužiti kao snažan motivator. Što se tiče pripreme skupine/razreda mogu se provoditi različite aktivnosti senzibilizacije i grupni radovi ovisno o vrsti teškoće djeteta koje dolazi u skupinu/razred. Kako bi se unaprijedio cjelokupni razvoj djeteta najvažnije je da sustavi i stručnjaci tijekom pripreme i provedbe procesa prijelaza međusobno surađuju i dijele informacije.

Tablica 6. SURADNJA SA STRUČNOM SLUŽBOM ŠKOLE TIJEKOM PROCESA PRIJELAZA	
TEME/PODTEME	KODOVI
SURADNJA S MOBILNIM TIMOVIMA	-Organiziranje edukacije s ciljem informiranja kada u sustav dolaze djeca sa specifičnim pomagalima.
SURADNJA S EDUKACIJSKIM REHABILITATORIMA	-Razmjena informacija s edukacijskim rehabilitatorima u pojedinim sustavima.
SURADNJA SA PSIHOLOGOM	-Provođenje radionica upoznavanja i predstavljanje aktivnosti sa psihologom. .
SURADNJA S RAVNATELJEM	-Razmjena informacija s ravnateljem te praćenje rada edukacijskog rehabilitatora od strane ravnatelja
SURADNJA S PEDAGOGOM	-Uključenost pedagoga u razgovor s roditeljima i profesionalnu orijentaciju.
SURADNJA S KNJIŽNJIČAROM	-Građom laganom za čitanje i uključivanjem rada knjižničara pospješuje se proces prijelaza.
SURADNJA SA ŠKOLSKOM LIJEČNICOM	-Školska liječnica važan je član tima pri upisu u osnovnu i srednju školu.
SURADNJA KROZ EDUKACIJE, RADIONICE I RAZGOVOR	-Stručnjaci zajedno pohađaju edukacije. -Provode radionice kako bi olakšali proces prijelaza. -Zajednički razgovaraju i dijele informacije.
KVALITETA SURADNJE	-Poštivanje i konstruktivnost važni su elementi timske suradnje.
DONOŠENJE ODLUKA	-Problemi se rješavaju zajednički među stručnjacima. -Svatko od stručnjaka doprinosi iz svog profila stručnosti te se u konačnici zajednički donose odluke.

Tablica 6 prikazuje podatke koji su dobiveni istraživanjem, a odnose se na suradnju sa stručnom službom škole tijekom procesa prijelaza. Sudionice istraživanja su istaknule kako je važno uspostaviti suradnju s mobilnim timovima: *“(...) s ciljem informiranja kada u sustav odgoja i obrazovanja dolaze djeca sa specifičnim pomagalima”*, s edukacijskim

rehabilitatorima, psiholozima, pedagozima na način da se razmjenjuju informacije, provode radionice i organiziraju razgovori s roditeljima. Nadalje je važna i suradnja s ravnateljem s ciljem razmjene informacija i s knjižničarom koji uključivanjem svoga plana i programa rada pospješuje proces prijelaza. Od izrazite je važnosti i suradnja sa školskim liječnikom kao važnim članom tima pri upisu u osnovnu i srednju školu. Suradnje sa pobrojenim stručnjacima ostvaruju se kroz edukacije i radionice koje pohađaju i razgovore unutar kojih dijele informacije. Suradnja da bi bila postojana, trebala bi biti kvalitetna što znači da bi trebala uključivati: poštivanje i konstruktivnost. Naravno, postoji mogućnost da će se među stručnjacima pojaviti problemi, a ako se pojave oni se rješavaju zajednički odnosno: *“Svatko od stručnjaka doprinosi iz svog profila stručnosti te su konačnici zajednički donose odluke te na taj način zastupa djetetov interes.”*

Treće istraživačko pitanje: ***Koji se izazovi i problemi javljaju u planiranju i provođenju procesa prijelaza?*** povezano je s tablicom 7 koja prikazuje izazove i problematiku koji se pojavljuju u procesu prijelaza. Nakon priložene tablice slijedi interpretacije nalaza istraživanja vezano uz treće istraživačko pitanje.

Tablica 7. IZAZOVI I PROBLEMATIKA U PROCESU PRIJELAZA	
TEME/PODTEME	KODOVI
ZAŠTITA PODATAKA	-Nemogućnost dobivanja svih potrebnih informacija zbog Opće uredbe o zaštiti podataka.
SUGLASNOSTI	-Potrebna je roditeljska suglasnost za dobivanje potrebnih dokumenata i informacija.
NESURADLJIVOST RODITELJA I STAVOVI RODITELJA	-Roditelji odbijaju suradnju i savjete koje im pružaju stručnjaci. -Pridobivanje roditelja na suradnju zahtijeva puno vremena. -Događa se da roditelji pružaju otpor u uspostavi suradnje.
NEDOSTATAK SURADNJE MEĐU SUSTAVIMA	-Nedostatak suradnje vrtića i škole u dijeljenju dokumentacije i informacija.
VREMENSKA OGRANIČENOST	-Vrijeme upisa je datumski ograničeno, ali postoje izvanredne situacije kada se može produžiti. -U kratkom vremenskom periodu stručnjaci imaju zadatak napraviti pripremu.

NEDOSTATAK STRUČNOG KADRA	-U vrtićima nema edukacijskih rehabilitatora i logopeda što utječe na dobivanje pravovremenih informacija o djeci s teškoćama.
OBITELJSKE SITUACIJE	-Složene specifične obiteljske situacije i romske obitelji jedni su od problema u uspostavi suradnje.
STAVOVI NASTAVNOG OSOBLJA	-Neki učitelji „zaziru“ od pomoćnika u nastavi. -Neki učitelji se smatraju nedovoljno kompetentnim.

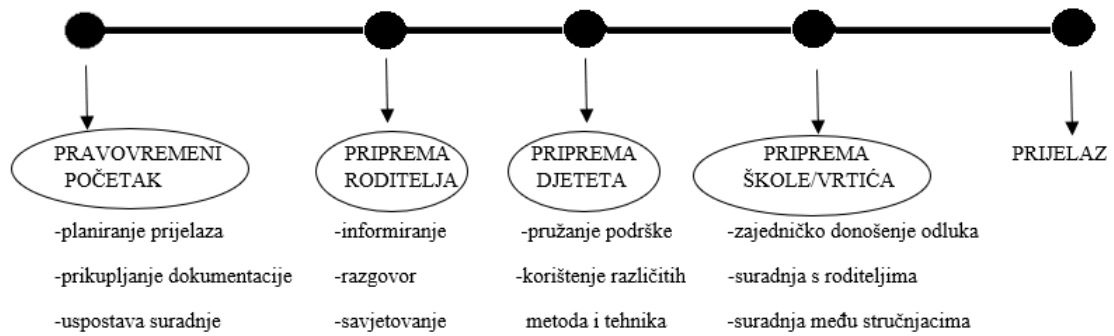
Izazovi i problematika koji se pojavljuju tijekom prijelaza prikazani u **Tablici 7**. Sudionice istraživanja navele su kao jedne od značajnijih problema oko kojih se vodila rasprava vezano uz zaštitu podataka i suglasnosti roditelja gdje su navele kako nisu u mogućnosti dobiti sve potrebne informacije o djetetu zbog GDPR-a (Opća uredba o zaštiti podataka) kao i dokumente za što je potrebna roditeljska suglasnost. Među izazovima su istaknule kako je teško pridobiti roditelje za suradnju te se često događa da: *“(...) roditelji odbijaju suradnju i savjete koje im pružaju stručnjaci.”* Manjak suradnje prisutan je i među pojedinim sustavima odgoja i obrazovanja jer, a teškoće u dijeljenju pravovremenih informacija uzrokuje i nedostatak stručnog kadra. *“U kratkom vremenskom periodu stručnjaci imaju zadatak napraviti planiranje prijelaza”* što dodatno otežava samu provedbu procesa prijelaza djece s teškoćama tako da stručnjaci koji su uključeni u prijelaz nemaju dovoljno vremena upoznati dijete pa i prepoznati eventualne teškoće. Što se tiče uspostavljanja suradnje kao jedan od problema nameću se specifične obiteljske situacije te stavovi nastavnog osoblja gdje na primjer učitelji podcjenjuju svoje kompetencije.

9. SMJERNICE ZA KVALITETAN PRIJELAZ

Temeljem dobivenih podataka iz ovog istraživanja moguće je prikazati smjernice odnosno preporuke koje mogu poslužiti kao okvir za planiranje i ostvarivanje uspješnog prijelaza učenika s teškoćama tijekom odgoja i obrazovanja. Smjernice tako mogu poslužiti edukacijskim rehabilitatorima, kao i ostalim stručnjacima koji su uključeni u proces, za snalaženje u pripremi i provođenju prijelaza. U daljnjem dijelu ovog poglavlja bit će iznesene najvažnije preporuke koje su dobivene provedenim istraživanjem.

Važan je protokol planiranja i provedbe procesa prijelaza kako bi se osigurala pravovremenost i učinkovito djelovanje i suradnja među svim sudionicima sustava u opisanim prijelazima. Osim djece i roditelja, važno je pripremiti i nastavno osoblje kroz organizirane edukacije. Kako bi prijelaz bio uspješan važno je koristiti različite metode i tehnike koje pospješuju sam prijelaz, a vezane su uz: posjet vrtiću/školi, izrađivanje komunikacijske putovnice/knjige, korištenje vizualne podrške ili socijalne priče, osiguranje podrške kroz prostorno okruženje i zajedničke aktivnosti čime se i okruženje djeteta priprema na sam prijelaz. U korištenju metoda i tehnika prijelaza važno je također održavati kontinuiranu suradnju te kao što je navedeno u opisu posla edukacijskih rehabilitatora obavljati praćenje rada. Važno je istaknuti da edukacijski rehabilitatori pružaju pravovremenu podršku djetetu kroz stjecanje iskustva, uključivanjem u primjerene programe i različite individualizirane aktivnosti pružajući pri tome adekvatnu vrstu podrške. Osim djetetu, važno je pružiti podršku roditelju. Važno je provesti inicijalni razgovor s roditeljem te ga informirati i savjetovati o najvažnijim informacijama vezanima uz prijelaze. Moguće je roditelje uključiti i u grupu podrške kako bi s ostalim roditeljima razmjenjivali važne i korisne informacije. Važno je skupinu odnosno razred pripremiti na prijelaz djeteta s teškoćama kroz različite aktivnosti senzibilizacije kao i odgojitelje i učitelje kroz edukaciju, suradnju, savjetovanje i motiviranje. Suradnja sa službom vrtića/škole (mobilnim timovima, edukacijskim rehabilitatorima, psihologom, ravnateljem, pedagogom, knjižničarom, školskom liječnicom) uspostavlja se kroz različite edukacije, radionice, razgovore. Najvažnija je među njima suradnja i zajedničko donošenje odluka.

Kako bi se što bolje shvatila važnost planiranja prijelaza, ali kako bi i prijelaz bio uspješan, neke od najvažnijih stavki prijelaza smještene su na vremensku liniju. Ova vremenska linija prikazana na Slici 4. može poslužiti kao vodič prilikom organizacije procesa prijelaza. Naravno, ona se može i upotpuniti brojnim drugim stavkama o kojima je potrebno voditi računa kako bi prijelaz bio kvalitetan i uspješan za dijete, roditelja, vrtić, školu, ali i za ostale sudionike prijelaza.

Slika 4. Vodič za planiranje prijelaza

10. ZAKLJUČAK

Sva djeca tijekom školovanja prolaze kroz različite oblike i procese prijelaza ili tranzicije. Prijelaz ili tranzicija definira se kao razdoblje promjena koje donosi prelazak iz jednog dijela odgojno-obrazovnog sustava u drugi. Prijelazi se događaju kada dijete prelazi iz predškolske u osnovnoškolsku razinu, razredne u predmetnu nastavu te osnovnoškolske u srednjoškolsku razinu odgoja i obrazovanja. Osim navedenih prijelaza, tijekom školovanja učenik s teškoćama može doživjeti i prijelaze između pojedinih redovitih odgojno-obrazovnih programa, iz redovitih u posebne te između posebnih odgojno-obrazovnih programa (MZO, 2021). Svrha prijelaza u konačnici jest smanjiti stres i ublažiti probleme koji se javljaju prilikom provedbe samog procesa (Forest, Horner, Lewis i Todd, 2004) jer razdoblje stresa izazovno je i stresno za većinu djece pa jednako tako i za djecu s teškoćama. Za djecu s teškoćama u razvoju strategije koje se koriste u procesima prijelaza mogu se svrstati u dvije kategorije: sustavno planiranje koje prati zakonski okvir i smjernice koje su regulirane od strane države te individualno planiranje u kojem se kreira individualni plan podrške (Rosenkoetter i sur., 2001 prema Konkoli Zdešić, 2018). Vrlo je važno pripremiti dijete/učenika na promjene koje nosi prijelaz, a koje bi ga istovremeno mogle ometati u funkcioniranju i pružiti mu individualnu podršku i pomoć (MZO, 2021). Jednako tako roditelji koji zajedno s djetetom prolaze kroz proces prijelaza trebali bi dobiti čim više informacija o očekivanom prijelazu, biti informirani o svakom koraku koji će se planirati i provesti, biti upoznate s mogućim opcijama... (Konkoli Zdešić, 2018). Važnu ulogu u pružanju podrške djeci i roditeljima imaju stručnjaci predškolske i školske ustanove koji olakšavaju sam proces prijelaza (Rous i sur., 2007). Uglavnom tu spadaju pedagog, psiholog i edukacijsko-rehabilitacijski stručnjaci (Bouillet, 2010, Ivančić, Stančić, 2013; Ivančić, Stančić, 2015). Zbog toga je stručna služba škole dužna pružiti potrebnu edukativnu podršku učeniku i roditelju te kroz savjetodavni rad upoznati ih sa značajkama i razlozima prijelaza. Također je zadatak stručne službe upoznati dijete i roditelje sa zakonskim i provedbenim propisima te pravima i obvezama učenika s teškoćama u razvoju u sustavu odgoja i obrazovanja (MZO, 2021). Kako bi se dobio uvid u to što obuhvaća kvalitetna podrška edukacijskog rehabilitatora tijekom prijelaza učenika s teškoćama u sustavu odgoja i obrazovanja provedeno je istraživanje na tu temu. Bila je organizirana fokus grupa u kojoj je sudjelovalo 8 edukacijskih rehabilitatora koji su zaposleni u predškolskom, osnovnoškolskom i srednjoškolskom sustavu odgoja i obrazovanja. Rezultati provedene fokus grupe pokazali su da je s procesom prijelaza važno pravovremeno krenuti. Također, važno je kroz razrađeni protokol i prikupljene informacije o djetetu osigurati adekvatnu podršku uz uvijek prisutnu suradnju i zajedničko donošenje odluka.

11. LITERATURA

1. Bašić, S. (2020). Prijelaz iz vrtića u školu kao „obred prijelaza“. *Zrno – časopis za obitelj, vrtić i školu*. 31(140-141), 14-16.
2. Bouillet, D. (2010). *Izazovi integriranog odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Školska knjiga.
3. Bouillet, D. (2014). *Nevidljiva djeca – od prepoznavanja do inkluzije*. (Monografija). Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
4. Bouillet, D. i Kudek Mirošević, J. (2015). Učenici s teškoćama i izazovi obrazovne prakse. *Croatian Journal of Education*, 17(sp.ed.2), 11-26. Preuzeto s <https://doi.org/10.15516/cje.v17i0.1472>
5. Braun, V., Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2), 77-101. Preuzeto s <http://eprints.uwe.ac.uk/11735>
6. Carter, E., Clark, N. M., Cushing, L. A. i Kennedy, C. (2005). Moving from Elementary to Middle School: Supporting a Smooth Transition for Students with Severe Disabilities. *Teaching Exceptional Children*, 37(3), 8-14. Preuzeto s doi: [10.1177/004005990503700301](https://doi.org/10.1177/004005990503700301)
7. Dječji vrtić Bajka (2013). *Prilagodba djece s posebnim potrebama teškoćama u razvoju*.
8. Dockett, S., Perry, B. i Kearney, E. (2012). Family transitions as children start school. *Family Matters*, 90, 57-67. Preuzeto s https://www.researchgate.net/publication/255786733_Family_transitions_as_children_start_school
9. Dockett, S., Perry, B. i Kearney, E. (2012). Family transitions as children start school. *Family Matters*, 90, 57-68. Preuzeto s <https://www.researchgate.net/publication/255786733>
10. E-građani, <https://gov.hr/hr/promjena-skole/1016>
11. Fajdetić, A., Kiš Glavaš, L. i Lisak, N. (2013). Percepcija visokoškolske nastave pristupačne studentima s invaliditetom. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 49 (2), 28-41. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/112634>
12. Forest, E., Horner, R., Lewis, T., Todd, A. (2004). Transitions for Young Children with Autism From Preschool to Kindergarten. *Journal of Positive Behavior Interventions*, 6, 103-112.
13. Garakani, T. (2007). Transitioning of Young Children with Disabilities. *California Childcare health program*. 3(07). Preuzeto s https://cchp.ucsf.edu/sites/g/files/tkssra181/f/TransDisabilityEN030607_v5.pdf
14. Glavina, E. (2020). Uloga psihologa u dječjem vrtiću u razdoblju pripreme za prijelaz u školu. *Zrno: časopis za obitelj, vrtić i školu*, 31 (140-141), 20-22.

15. Heatherside Infant School (2022). *Transition Timeline into School*. Preuzeto s <https://www.heathersideinfantschool.co.uk/attachments/download.asp?file=5198&type=pdf>
16. Hrvatski kvalifikacijski okvir (2022). Standard zanimanja – Edukacijski rehabilitator/Edukacijska rehabilitatorica. *Registar Hrvatskog kvalifikacijskog okvira*.
17. HURID (2020). Tranzicija je dio naših života. *Hrvatska udruga za ranu intervenciju u djetinjstvu*. Preuzeto s <https://hurid.hr/tranzicija-je-dio-nasih-zivota/>
18. Igrić, Lj. i suradnici (2015). Osnove edukacijskog uključivanja: škola po mjeri svakog djeteta je moguća, Zagreb: Školska knjiga
19. Ivančić, Đ., Stančić, Z. (2015): *Razlikovni pristup u inkluzivnoj školi*. U: Igrić, Lj. I sur. *Osnove edukacijskog uključivanja. Škola po mjeri svakog djeteta je moguća* (str.159-203). Zagreb, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Školska knjiga.
20. Izetbegović, A., Nezirović, M. i Kudra, A. (2021). Inkluzivna tranzicija u obrazovanju iz razredne u predmetnu nastavu: Smjernice i preporuke za planiranje inkluzivne tranzicije u odgoju i obrazovanju. Sarajevo: Udruženje „Društvo ujedinjenih građanskih akcija“. Preuzeto s <https://dugabih.ba/inkluzivna-tranzicija/>
21. Konkoli Zdešić, M. (2018). *Roditeljska potreba za podrškom tijekom tranzicije* (Završni specijalistički rad). Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:857464>
22. Kraljić, Ž. (2008). Pad ocjena iz matematike pri prijelazu iz razredne u predmetnu nastavu. *Matematika i škola*. 43 (9), 114-119.
23. Lančić, F., Majski-Cesarec, S. i Musil, V. (2010). Školsko i profesionalno usmjeravanje učenika s kroničnim bolestima i drugim poremećajima zdravlja. *Arhiv za higijenu rada i toksikologiju*, 61 (3), 323-331. <https://doi.org/10.2478/10004-1254-61-2010-2020>
24. Lehrer, J. i Bigras, N. (2017). Preparing children and families for the transition to school: The role of early childhood educators. *International Journal of Transitions in Childhood*, 10, 3-23. Preuzeto s <https://www.academia.edu/36831752/>
25. Martan, V. (2018). Pregled istraživanja inkluzivnog odgoja i obrazovanja iz perspektive učitelja i studenata. *Školski vjesnik*, 67(2), 265-284. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/216729> (21.3.2023.)
26. McIntyre, L.L., Eckert, T., Fiese, B., DiGennaro Reed, F., Wildenger, L. (2010). Family Concerns Surrounding Kindergarten Transition: A Comparison of Students in Special and General Education. *Early Childhood Education Journal*, 38, 259-263
27. Miles, M. B. i Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis* (2nd edition). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

28. Milsom, A. (2007). Interventions to Assist Students with Disabilities through School Transitions. *Professional School Counseling*, 10(3). Preuzeto s <https://doi.org/10.1177/2156759X0701000309>
29. Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2021). *Smjernice za rad s učenicima s teškoćama*. Preuzeto s <https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Obrazovanje/Smjernice%20za%20rad%20s%20ucenicima%20s%20teskocama.pdf>
30. Ministarstvo znanosti i obrazovanja (bez dat.). *Odgoj i obrazovanje*. Preuzeto s <https://mzo.gov.hr/odgoj-i-obrazovanje/109>
31. Miočić, M. (2020). Uključivanje roditelja u proces prijelaza djeteta iz vrtića u osnovnu školu. *Zrno – časopis za obitelj, vrtić i školu*. 31(140-141), 18-20.
32. Miočić, M. (2022). *Teorije i modeli prijelaza djece iz predškolske ustanove u osnovnu školu* (Doktorski rad). Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:162:650104>
33. Narodne novine (2008). *Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i naobrazbe* (NN 63/2008). Preuzeto s https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_06_63_2128.html
34. Narodne novine (2019). *Pravilnik o tjednim radnim obvezama učitelja i stručnih suradnika u osnovnoj školi* (NN, 102/19). Preuzeto s https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_10_102_2060.html
35. Narodne novine (2015). *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje* (NN, 05/2015). Preuzeto s https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_01_5_95.html
36. Narodne novine (2015). *Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju* (NN, 24/2015). Preuzeto s https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_03_24_510.html
37. Narodne novine (2020). *Pravilnik o postupku utvrđivanja psihofizičkog stanja djeteta, učenika te sastavu stručnih povjerenstava* (NN, 63/20). Preuzeto s https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_06_67_1279.html
38. Narodne novine (2022). *Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi* (NN, 151/2022). Preuzeto s https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2022_12_151_2341.html
39. Narodne novine (2023). *Odluka o upisu učenika u 1. razred srednje škole u školskoj godini 2023./2024.* (NN, 55/2023). Preuzeto s https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2023_05_55_948.html

40. Odbor za etiku u znanosti i visokom obrazovanju (2006). Etički kodeks odbora za etiku u znanosti i visokom obrazovanju.
41. Pinkerton D. (1991). Preparing Children with Disabilities for School. *Striving for Excellence: The National Education Goals*. 9-11. Preuzeto s <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED334713.pdf>
42. Rosenkoetter, S.E., Whaley, K.T., Hains, A.H., Pierce, L. (2001). The evolution of transition policy, for young children with special needs and their families: Past, present and future. *Topics in Early Childhood Special Education*, 21 (1), 3-25. Preuzeto s <https://doi.org/10.1177/027112140102100101>
43. Rous, B., Hallam, R., Harbin, G., McCormick, K., i Jung, L. (2007). The transition process of young children with disabilities: A conceptual framework. *Infants and Young Children*, 20(2), 135-148.
44. Rous, B., Myers, C. T. i Stricklin, S. B. (2007). Strategies for Supporting Transitions od Young Children with special Needs and Their Families. *Journal od Early Intervention*. 30(1), 1-18. Preuzeto s <https://doi.org/10.1177/105381510703000102>
45. Rukavina, M. (2017). Tranzicija adolescenata u srednju školu i studij. *Školski vjesnik*, 66 (1), 107-122. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/186831>
46. Saldana, J. (2016) *The Coding Manual for Qualitative Researchers*. USA: Arizona State University
47. Schischka, J., Rawilson, C. i Hamilton, R. (2012). Factors Affecting the Transitionto School for Young Children with Disabilities. *Austalasian Journal of Early Childhood*, 37(4), 15-23. Preuzeto s doi: [10.1177/183693911203700403](https://doi.org/10.1177/183693911203700403)
48. Seitz, S. (2018). *Tranzicija u ranoj intervenciji: perspektiva stručnjaka* (Završni specijalistički). Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:035533>
49. Skoko, B. i Benković, V. (2009). Znanstvena metoda fokus grupa – mogućnosti i načini primjene. *Politička misao*, 46 (3), 217-236. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/50954>
50. Šenjug, Užarević, V., Krampač-Grljušić, A. i Lisak Šegota, N. (2022). Importance of support in transition periods during education for children with disabilities: The contribution oft he circle of friends. *Book of Abstracts. International Scientific Conference Didactic Challenges IV: Futures Studies in Education*. 180-182.
51. Tatalović Vorkapić, S. (2020). Kako bez suza u dječji vrtić i osnovnu školu? Podrška socijalno – emocionalnoj dobrobiti djece tijekom prijelaza i prilagodbe, *Psihologija dobrobiti djece*. Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet.

52. Tatalović Vorkapić, S. i Polanec, E. (2019) Kojim igrama olakšati prijelaz i prilagodbu u dječjem vrtiću? – Podrška socio-emocionalnoj dobrobiti djece rane i predškolske dobi. *Zbornik radova sa stručno-znanstvenog skupa „Zajedno rastemo – kompetencije djeteta za cjeloživotno učenje*, 107-117.
53. Veić, V., Krampač-Grljušić, A. i Jandrić, S. (2021). Multidisciplinarni pristup u uključivanju roditelja djece s teškoćama pri određivanju primjerenog programa odgoja i obrazovanja. *Tuzla: Udruženje za podršku i kreativni razvoj djece i mladih*, 575-585.
54. Veselinović Z. (2005). Prijelaz iz vrtića u školu – procjena zrelosti djece za školu kod roditelja djece školskih obveznika i roditelja djece u prvom razredu. *Školski vjesnik: časopis za pedagoška i školska pitanja*, 1(2), 31-54.
55. Visković I., Višnjić Jevtić A. (2019). Je li važnije putovati ili stići? – prijelazi djece rane i predškolske dobi iz obitelji u odgojno – obrazovne institucije. Zagreb: Alfa
56. Welchons, L.W. i McIntyre, L.L. (2015). The Transition to Kindergarten for Children With and Without Disabilities: An Investigation of Parent and Teacher Concerns and Involvement. *Topics in Early Childhood Special Education*, 35(1), 52-62. Preuzeto s doi: [10.1177/0271121414523141](https://doi.org/10.1177/0271121414523141)
57. Zrilić, S. (2012). Uloga pedagoga u integriranom odgoju i obrazovanju. *Magistra Iadertina*, 7 (1), 89-100. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/99894>
58. Zrilić, S. i Brzoja, K. (2013). Promjene u pristupima odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama. *Magistra Iadertina*, 8(1), 141-153. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/122647>
59. Žic Ralić, A., Cvitković, D. i Žmegač, A. (2014). Program poticanja tolerancije učenika u osnovnoj školi. U Igrić, Lj., Fulgosi-Masnjak, R. i Wagner Jakab, A. (ur.) *Učenik s teškoćama između škole i obitelji*. Centar inkluzivne potpore IDEM, Zagreb, (127-133).8

12. PRILOZI

SUGLASNOST ZA SUDJELOVANJE U ISTRAŽIVANJU

Datum i mjesto: _____

Istraživač/i: _____

Sudionik: _____

Prije svega, želimo Vam zahvaliti na Vašem odazivu za sudjelovanje u ovom istraživanju!

Naglašavamo kako je osnovno polazište u osmišljanju i provedbi ovog istraživanja **uvažavanje Vaše perspektive i mišljenja** te dobivanje uvida u **Vaše iskustvo** vezano uz temu istraživanja!

Cilj je ovog kvalitativnog istraživanja dobiti uvid u to što obuhvaća kvalitetna podrška tijekom prijelaza učenika s teškoćama u sustavima odgoja i obrazovanja iz perspektive edukacijskih rehabilitatora. Diskusijom će se analizirati djelovanje edukacijskih rehabilitatora u ključnim prijelazima: iz roditeljskog doma u vrtić, iz vrtića u osnovnu školu, potom prijelaz iz razredne u predmetnu nastavu, prijelaz u srednjoškolsko obrazovanje te prijelaz među pojedinim programima obrazovanja.

Prava sudionika istraživanja

- ✓ sudioniku istraživanja pripadaju sva prava i zaštita temeljem Etičkog kodeksa Odbora za etiku u znanosti i visokom obrazovanju (Odbor za etiku u znanosti i visokom obrazovanju, 2006)
- ✓ tijekom i nakon provedbe istraživanja jamči se anonimnost podataka te korištenje prikupljenih informacija isključivo za potrebe istraživanja
- ✓ sudionik ima pravo istaknuti koje teme su prihvatljive da na njih odgovora u razgovoru, a koje nisu prihvatljive
- ✓ u svakom trenutku sudionik može prekinuti istraživača te postaviti potpitanja ako postavljeno pitanje nije dovoljno jasno

Odgovornost istraživača u istraživanju:

- ✓ istraživači se obvezuju na poštivanje svih načela Etičkog kodeksa Odbora za etiku u znanosti i visokom obrazovanju (Odbor za etiku u znanosti i visokom obrazovanju, 2006)
- ✓ istraživači se obvezuju da će posebno brinuti o osiguranju anonimnosti te korištenju prikupljenih informacija jedino za potrebe ovog istraživanja
- ✓ istraživač će postavljati pitanja vezana isključivo uz temu i cilj istraživanja

Vaše mišljenje i preporuke su iznimno važne za dobivanje novih uvida i saznanja vezano uz temu istraživanja, ostvarenje potrebnih pozitivnih promjena i kreiranje preporuka za buduće stručnjake.

Unaprijed zahvaljujemo!

Istraživač

Sudionik istraživanja
